ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ VERICE TRSTENJAK της 16ης Δεκεμβρίου 2010[1]

Περιεχόμενα

I — Εισαγωγή ..... I - 1599

II — Νομοθετικό πλαίσιο ..... I - 1601

A — Σύμβαση της Ρώμης ..... I - 1601

B — Σύμβαση των Βρυξελλών ..... I - 1602

Γ — Δίκαιο της Ενώσεως ..... I - 1603

1. Κανονισμός Ρώμη I ..... I - 1603

2. Κανονισμός 44/2001 ..... I - 1604

Δ — Εθνικό δίκαιο ..... I - 1605

III — Πραγματικά περιστατικά, κύρια δίκη και προδικαστικό ερώτημα ..... I - 1605

IV — Διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου ..... I - 1608

V — Επιχειρήματα των διαδίκων ..... I - 1608

A — Δικαιοδοσία του Δικαστηρίου ..... I - 1608

B — Προδικαστικό ερώτημα ..... I - 1608

VI — Εκτίμηση της γενικής εισαγγελέα ..... I - 1611

A — Εισαγωγή ..... I - 1611

B — Δικαιοδοσία του Δικαστηρίου ..... I - 1612

Γ — Επί του ζητήματος που αφορά το νομικό έρεισμα της ευθύνης του κράτους στην κρινόμενη υπόθεση ..... I - 1612

Δ — Ανάλυση του προδικαστικού ερωτήματος ..... I - 1614

1. Σύμβαση της Ρώμης και προστασία του εργαζόμενου ως ασθενέστερου συμβαλλόμενου ..... I - 1615

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η σλοβενική. Γλώσσα διαδικασίας: η γαλλική.

2. Νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών ..... I - 1617

3. Δυνατότητα προσφυγής στη νομολογία που αφορά τη σύμβαση των Βρυξελλών για την ερμηνεία της συμβάσεως της Ρώμης ..... I - 1619

α) Γραμματική ερμηνεία ..... I - 1620

β) Ιστορική ερμηνεία ..... I - 1621

γ) Συστηματική ερμηνεία ..... I - 1623

δ) Τελεολογική ερμηνεία ..... I - 1626

ε) Όρια της παράλληλης ερμηνείας ..... I - 1626

4. Κριτήρια που πρέπει να τηρεί το εθνικό δικαστήριο ..... I - 1628

Ε — Συμπέρασμα ..... I - 1632

VII — Πρόταση ..... I - 1633

I — Εισαγωγή

1. Η κρινόμενη υπόθεση αφορά την ερμηνεία της συμβάσεως για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, η οποία άνοιξε προς υπογραφή στη Ρώμη στις 19 Ιουνίου 1980 (στο εξής: σύμβαση της Ρώμης) [2]. Σκοπός της εν λόγω συμβάσεως είναι η ενοποίηση των κανόνων ιδιωτικού δικαίου των συμβαλλομένων κρατών, προκειμένου να αυξηθεί η ασφάλεια δικαίου και να παύσουν να υπάρχουν αμφιβολίες όσον αφορά το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές. Η σύμβαση της Ρώμης αντικαταστάθηκε από τον κανονισμό (ΕΚ) 593/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Ιουνίου 2008, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές [3] (Ρώμη Ι) (στο εξής: κανονισμός Ρώμη Ι) [4], ο οποίος εφαρμόζεται

2 — ΕΕ L 266 της 9.10.1980, σ. 1.

3 — ΕΕ L 177 της 4.7.2008, σ. 6.

4 — Στη θεωρία, για παράδειγμα, ο Ferrari, F., «From Rome to Rome via Brussels: remarks on the law applicable to contractual obligations absent a choice by the parties», στο: *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, τεύχος 4/2009, υποστηρίζει ότι σκοπός του νέου αυτού νομοθετήματος δεν είναι τόσο η θέσπιση νέων κανόνων, αλλά μάλλον η μετατροπή της ισχύουσας συμβάσεως σε κανονισμό. Βλ., για παράδειγμα, και Lagarde, P., A. Tenenbaum, «De la convention de Rome au règlement Rome I», στο: *Revue critique de droit international privé*, τεύχος 4/2008, σ. 727 επ.

στις συμβάσεις που συνάπτονται μετά τις 17 Δεκεμβρίου 2009 [5]. Δεδομένου ότι, στην κρινόμενη υπόθεση, η σύμβαση εργασίας συνήφθη το 1998, εφαρμόζονται οι διατάξεις της συμβάσεως της Ρώμης.

2. Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Δικαστήριο) καλείται με την κρινόμενη υπόθεση να απαντήσει σε προδικαστικό ερώτημα το οποίο αφορά την ερμηνεία του άρθρου 6 της συμβάσεως της Ρώμης σχετικά με το δίκαιο που διέπει τις ατομικές συμβάσεις εργασίας. Η κρινόμενη υπόθεση ασφαλώς δεν είναι η πρώτη στην οποία το Δικαστήριο καλείται να ερμηνεύσει τη σύμβαση της Ρώμης [6], αλλά είναι η πρώτη στην οποία καλείται να ερμηνεύσει το άρθρο 6 με αναφορά στο δίκαιο που διέπει τις ατομικές συμβάσεις εργασίας [7]. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο θα πρέπει να εξετάσει ιδίως αν η νομολογία που αφορά την ερμηνεία του άρθρου 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών, και ειδικότερα την ερμηνεία της εκφράσεως «τόπος όπου ο εργαζόμενος εκτελεί συνήθως την εργασία του», μπορεί να αποτελέσει πηγή εμπνεύσεως για την ερμηνεία του άρθρου 6 της συμβάσεως της Ρώμης [8]. Προς τούτο θα πρέπει, αφενός, να βασιστεί στο γεγονός ότι και στις δύο αυτές νομοθετικές πράξεις χρησιμοποιείται παρόμοια ορολογία, αλλά, αφετέρου, θα πρέπει επίσης να εξετάσει τα όρια της παράλληλης ερμηνείας των συμβάσεων της Ρώμης και των Βρυξελλών.

3. Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως υποβάλλεται στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ του H. Koelzsch, οδηγού διεθνών μεταφορών, κατοίκου Γερμανίας, και του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου, με αντικείμενο την καταβολή αποζημιώσεως λόγω φερόμενης εσφαλμένης εφαρμογής της συμβάσεως της Ρώμης από τα δικαστήρια του Λουξεμβούργου. Ο H. Koelzsch υποστηρίζει, στο πλαίσιο αυτό, ότι το ζήτημα της καταγγελίας της συμβάσεως εργασίας διέπεται από το γερμανικό δίκαιο, και όχι από το δίκαιο του Λουξεμβούργου και επικαλείται συναφώς τις αναγκαστικού δικαίου διατάξεις περί προστασίας των δικαιωμάτων των εργαζομένων, τις οποίες προβλέπει το γερμανικό δίκαιο. Επειδή τα εργατικά δικαστήρια του Λουξεμβούργου εφάρμοσαν στη διαφορά τις διατάξεις του δικαίου του Λουξεμβούργου, και όχι του γερμανικού δικαίου, άσκησε

5 — Βλ. άρθρο 28 του κανονισμού Ρώμη Ι.

6 — Η πρώτη απόφαση με την οποία το Δικαστήριο ερμήνευσε τη σύμβαση της Ρώμης ήταν η απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2009, C-133/08, ICF (Συλλογή 2009, σ. I-9687), η οποία αφορούσε την ερμηνεία του άρθρου 4 της συμβάσεως που ορίζει τους κανόνες προσδιορισμού του εφαρμοστέου δικαίου, εφόσον δεν έχει επιλεγεί από τους συμβαλλομένους.

7 — Προσθέτω ότι, στις 29 Ιουλίου 2010, υποβλήθηκε στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα που αφορούσε την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της συμβάσεως της Ρώμης. Πρόκειται για την υπόθεση C-384/10, Voogsgeerd, η οποία επικεντρώνεται στην ερμηνεία της έννοιας της«χώρας όπου βρίσκεται η εγκατάσταση που [...] προσέλαβε [τον εργαζόμενο]» σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο, όταν ο εργαζόμενος δεν παρέχει συνήθως την εργασία του σε μία μόνο χώρα. Κατά την ημερομηνία δημοσιεύσεως των παρουσών προτάσεων, το Δικαστήριο δεν έχει κρίνει ακόμα την υπόθεση αυτή.

8 — Βλ. αποφάσεις της 13ης Ιουλίου 1993, C-125/92, Mulox (Συλλογή 1993, σ. I 4075)· της 9ης Ιανουαρίου 1997, C-383/95, Rutten (Συλλογή 1997, σ. I-57)· της 27ης Φεβρουαρίου 2002, C-37/00, Weber (Συλλογή 2002, σ. I 2013) και της 10ης Απριλίου 2003, C-437/00, Pugliese (Συλλογή 2003, σ. I-3573).

αγωγή αποζημιώσεως κατά του κράτους του Λουξεμβούργου λόγω φερόμενου σφάλματος των δικαστηρίων του.

II — Νομοθετικό πλαίσιο

Α — *Σύμβαση της Ρώμης*

4. Το άρθρο 3 της συμβάσεως της Ρώμης, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ελεύθερη επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου», έχει ως εξής:

«1. Η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο που επέλεξαν τα συμβαλλόμενα μέρη. Η επιλογή αυτή πρέπει να είναι ρητή ή να συνάγεται με βεβαιότητα από τις διατάξεις της σύμβασης ή τα δεδομένα της υπόθεσης. Με την επιλογή αυτή οι συμβαλλόμενοι μπορούν να ορίσουν το εφαρμοστέο δίκαιο στο σύνολο ή σε μέρος μόνο της σύμβασής τους.

[…]»

5. Το άρθρο 4 της συμβάσεως, το οποίο φέρει τον τίτλο «Εφαρμοστέο δίκαιο ελλείψει επιλογής», ορίζει ότι:

«1. Στο μέτρο που το εφαρμοστέο στη σύμβαση δίκαιο δεν έχει επιλεγεί σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 3, η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο της χώρας με την οποία συνδέεται στενότερα. Αν όμως ένα μέρος της σύμβασης μπορεί να διαχωρισθεί από την υπόλοιπη σύμβαση και παρουσιάζει στενότερο σύνδεσμο με άλλη χώρα, στο μέρος αυτής της σύμβασης θα μπορεί κατ' εξαίρεση να εφαρμοστεί το δίκαιο της άλλης αυτής χώρας.

[…].»

6. Το άρθρο 6 της συμβάσεως της Ρώμης, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ατομική σύμβαση εργασίας», ορίζει τα εξής:

«1. Παρά τις διατάξεις του άρθρου 3 στη σύμβαση εργασίας η επιλογή από τους συμβαλλομένους του εφαρμοστέου δικαίου δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να στερήσει τον εργαζόμενο από την προστασία που του εξασφαλίζουν οι αναγκαστικού δικαίου διατάξεις του δικαίου που θα ήταν εφαρμοστέο σύμφωνα με την παράγραφο 2 του παρόντος άρθρου, σε περίπτωση που δεν έχει γίνει επιλογή.

2. Παρά τις διατάξεις του άρθρου 4, και εφόσον δεν έχει γίνει επιλογή σύμφωνα με το άρθρο 3, η σύμβαση εργασίας διέπεται:

α) από το δίκαιο της χώρας όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του σε εκτέλεση της σύμβασης, ακόμη και αν έχει αποσπασθεί προσωρινά σε άλλη χώρα ή

β) αν ο εργαζόμενος δεν παρέχει συνήθως την εργασία του σε μία μόνο χώρα από το δίκαιο της χώρας όπου βρίσκεται η εγκατάσταση που τον προσέλαβε εκτός αν από το σύνολο των περιστάσεων συνάγεται ότι η σύμβαση εργασίας συνδέεται στενότερα με άλλη χώρα, οπότε εφαρμοστέο είναι το δίκαιο της άλλης αυτής χώρας.»

7. Το άρθρο 1 του πρώτου πρωτοκόλλου για την ερμηνεία από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της συμβάσεως για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, η οποία είναι ανοικτή προς υπογραφή στη Ρώμη από τις 19 Ιουνίου 1980 [9] (στο εξής: πρώτο πρωτόκολλο για την ερμηνεία της συμβάσεως της Ρώμης) ορίζει τα εξής:

«Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων είναι αρμόδιο να αποφαίνεται επί της ερμηνείας:

α) της συμβάσεως για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, η οποία είναι ανοικτή προς υπογραφή από τις 19 Ιουνίου 1980, στη Ρώμη, η οποία καλείται στη συνέχεια “σύμβαση της Ρώμης”

β) των συμβάσεων για την προσχώρηση στη σύμβαση της Ρώμης των κρατών που έγιναν μέλη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων μετά το άνοιγμα της σύμβασης προς υπογραφή

[…].»

8. Το άρθρο 2 του πρώτου πρωτοκόλλου για την ερμηνεία της συμβάσεως της Ρώμης ορίζει τα εξής:

«Τα ακόλουθα δικαστήρια μπορούν να ζητούν από το Δικαστήριο να αποφαίνεται προδικαστικά επί θέματος που ανακύπτει σε υπόθεση που εκκρεμεί ενώπιόν τους και αφορά την ερμηνεία των κειμένων που αναφέρονται στο άρθρο 1, εάν κρίνουν ότι η απόφαση για το ζήτημα αυτό είναι απαραίτητη για να εκδώσουν τη δική τους απόφαση:

[…]

(β) τα δικαστήρια των συμβαλλομένων κρατών όταν δικάζουν σε δεύτερο βαθμό.»

Β — *Σύμβαση των Βρυξελλών*

9. Το άρθρο 5 της συμβάσεως για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές

9 — ΕΕ C 27 της 26.1.1998, σ. 47.

υποθέσεις (στο εξής: σύμβαση των Βρυξελλών) [10] ορίζει τα εξής:

«Πρόσωπο που έχει την κατοικία του στο έδαφος συμβαλλόμενου κράτους μπορεί να εναχθεί σε άλλο συμβαλλόμενο κράτος:

1. ως προς διαφορές εκ συμβάσεως, ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου όπου εκπληρώθηκε ή οφείλει να εκπληρωθεί η παροχή· ως προς διαφορές από ατομικές συμβάσεις εργασίας, ο τόπος αυτός είναι εκείνος όπου ο εργαζόμενος εκτελεί συνήθως την εργασία του, ή, αν ο εργαζόμενος δεν εκτελεί συνήθως την εργασία του στην ίδια πάντα χώρα, ο εργοδότης είναι δυνατόν να εναχθεί ενώπιον του δικαστηρίου στην περιφέρεια του οποίου ήταν ή είναι εγκατεστημένη η επιχείρηση που τον προσέλαβε» [11].

10 — Σύμβαση για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (που υπογράφηκε στις 27 Σεπτεμβρίου 1968) (ΕΕ L 299 της 31.12.1972, σ. 32), όπως τροποποιήθηκε από τη σύμβαση της 9ης Οκτωβρίου 1978 για την προσχώρηση του Βασιλείου της Δανίας, της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και Βόρειας Ιρλανδίας (ΕΕ L 304 της 30.10.1978, σ. 1 και — για την κύρωση — σ. 77), από τη σύμβαση της 25ης Οκτωβρίου 1982 για την προσχώρηση της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΕΕ L 388 της 31.12.1982, σ. 1), από τη σύμβαση της 26ης Μαΐου 1989 για την προσχώρηση του Βασιλείου της Ισπανίας και της Πορτογαλικής Δημοκρατίας (ΕΕ L 285 της 3.10.1989, σ. 1) και από τη σύμβαση της 29ης Νοεμβρίου 1996 για την προσχώρηση της Δημοκρατίας της Αυστρίας, της Δημοκρατίας της Φινλανδίας και του Βασιλείου της Σουηδίας (ΕΕ C 15 της 15.1.1997, σ. 1).

11 — Υπογραμμίζω ότι το αρχικό κείμενο της συμβάσεως των Βρυξελλών δεν περιείχε ειδικές διατάξεις για τη δικαιοδοσία σε θέματα συμβάσεων εργασίας. Οι διατάξεις αυτές εισήχθησαν μόνο το 1989, με τη σύμβαση για την προσχώρηση του Βασιλείου της Ισπανίας και της Πορτογαλικής Δημοκρατίας στη σύμβαση για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (τη λεγόμενη σύμβαση του Σαν Σεμπαστιάν, ΕΕ L 285 της 3.10.1989, σ. 1).

Γ — *Δίκαιο της Ενώσεως* [12]

1. Κανονισμός Ρώμη I

10. Η έβδομη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού Ρώμη I έχει ως εξής:

«Το ουσιαστικό πεδίο εφαρμογής και οι διατάξεις του παρόντος κανονισμού θα πρέπει να συνάδουν προς τον κανονισμό (ΕΚ) 44/2001 του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (Βρυξέλλες I) […].»

11. Το άρθρο 3 του κανονισμού Ρώμη I, που φέρει τον τίτλο «Ελευθερία επιλογής», ορίζει:

«1. Η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο που επέλεξαν τα μέρη. Η επιλογή πρέπει να γίνεται ρητώς ή να συνάγεται σαφώς από τις διατάξεις της σύμβασης ή τα δεδομένα της υπόθεσης. Με την επιλογή τους τα συμβαλλόμενα μέρη μπορούν να επιλέγουν το εφαρμοστέο δίκαιο στο σύνολο ή σε μέρος μόνο της σύμβασης.

[…].»

12 — Στις παρούσες προτάσεις μου ο όρος «δίκαιο της Ενώσεως» χρησιμοποιείται ως γενικός όρος που περιλαμβάνει το κοινοτικό δίκαιο και το δίκαιο της Ενώσεως. Οι παραπομπές στις διατάξεις του πρωτογενούς δικαίου γίνονται στις διατάξεις που είναι εφαρμοστέες *ratione temporis*.

12. Το άρθρο 8 του κανονισμού Ρώμη Ι, που φέρει τον τίτλο «Ατομικές συμβάσεις εργασίας», προβλέπει τα εξής:

«1. Η ατομική σύμβαση εργασίας διέπεται από το δίκαιο που επιλέγουν τα μέρη σύμφωνα με το άρθρο 3. Ωστόσο, η επιλογή αυτή δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να στερήσει τον εργαζόμενο από την προστασία που του εξασφαλίζουν οι διατάξεις από τις οποίες δεν μπορεί να γίνει παρέκκλιση με συμφωνία κατά το δίκαιο που θα ήταν εφαρμοστέο βάσει των παραγράφων 2, 3 και 4 του παρόντος άρθρου, ελλείψει επιλογής.

2. Στο μέτρο που το εφαρμοστέο στην ατομική σύμβαση εργασίας δίκαιο δεν έχει επιλεγεί από τα μέρη, η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο της χώρας στην οποία ή, ελλείψει αυτού, από την οποία, ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του κατ' εκτέλεση της σύμβασης. Η χώρα της συνήθους εκτέλεσης εργασίας δεν θεωρείται ότι μεταβάλλεται όταν ο εργαζόμενος παρέχει την εργασία του σε μια άλλη χώρα προσωρινά.

3. Όταν δεν μπορεί να καθορισθεί το εφαρμοστέο δίκαιο σύμφωνα με την παράγραφο 2, η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο της χώρας όπου ευρίσκεται η εγκατάσταση της επιχείρησης που προσέλαβε τον εργαζόμενο.

4. Όταν προκύπτει από το σύνολο των περιστάσεων ότι η σύμβαση συνδέεται στενότερα με χώρα άλλη από την προβλεπόμενη στις παραγράφους 2 ή 3, εφαρμόζεται το δίκαιο της άλλης αυτής χώρας.»

2. Κανονισμός 44/2001

13. Ο κανονισμός (ΕΚ) 44/2001 του Συμβουλίου της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις [13] (στο εξής: κανονισμός 44/2001) ρυθμίζει τη δικαιοδοσία επί θεμάτων ατομικών συμβάσεων εργασίας στο τμήμα 5. Στο πλαίσιο του τμήματος αυτού, το άρθρο 18 του κανονισμού 44/2001 ορίζει τα εξής:

«1. Ως προς διαφορές από ατομικές συμβάσεις εργασίας η διεθνής δικαιοδοσία καθορίζεται από τις διατάξεις του παρόντος τμήματος, με την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 4 και του άρθρου 5, σημείο 5.

[…].»

14. Το άρθρο 19 του κανονισμού 44/2001 προβλέπει ότι:

«Εργοδότης που έχει την κατοικία του στο έδαφος κράτους μέλους μπορεί να εναχθεί:

1. ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους μέλους όπου έχει την κατοικία του ή

13 — ΕΕ L 12 της 16.1.2001, σ. 1.

2. σε άλλο κράτος μέλος:

(α) ενώπιον των δικαστηρίων του τόπου όπου ο εργαζόμενος συνήθως εκτελεί την εργασία του ή των δικαστηρίων του τελευταίου τόπου όπου συνήθως εκτελούσε την εργασία του ή

(β) αν ο εργαζόμενος δεν εκτελεί ή δεν εκτελούσε συνήθως την εργασία του στην ίδια πάντα χώρα, ενώπιον των δικαστηρίων στην περιφέρεια του οποίου είναι ή ήταν εγκατεστημένη η επιχείρηση που τον προσέλαβε.»

Betriebsverfassungsgesetz [νόμου περί οργανώσεως των επιχειρήσεων] έχει δοθεί ή έχει υποκατασταθεί από δικαστική απόφαση. Μετά τη λήξη της θητείας του, η απόλυση μέλους του συμβουλίου εκπροσωπήσεως των εργαζομένων […] είναι παράνομη επί ένα έτος […], εκτός αν συγκεκριμένες περιστάσεις επιτρέπουν στον εργοδότη να προβεί στην απόλυση για σοβαρό λόγο, χωρίς προειδοποίηση. Η δυνατότητα αυτή δεν υφίσταται αν η ιδιότητα του μέλους έπαυσε κατόπιν δικαστικής αποφάσεως.

[…].»

Δ — *Εθνικό δίκαιο*

15. Το άρθρο 15 του γερμανικού νόμου περί προστασίας σε περίπτωση απολύσεως (Kündigungsschutzgesetz, στο εξής: KSchG), το οποίο φέρει τον τίτλο «Παράνομη απόλυση» (Unzulässigkeit der Kündigung), ορίζει τα εξής:

«1. Η απόλυση μέλους του συμβουλίου εκπροσωπήσεως των εργαζομένων […] είναι παράνομη, εκτός αν συγκεκριμένες περιστάσεις επιτρέπουν στον εργοδότη να προβεί στην απόλυση για σοβαρό λόγο, χωρίς προειδοποίηση και η απαιτούμενη άδεια την οποία προβλέπει το άρθρο 103 του

III — Πραγματικά περιστατικά, κύρια δίκη και προδικαστικό ερώτημα

16. Ο Heiko Koelzsch, κάτοικος Osnabrück (Γερμανία), προσλήφθηκε το 1998 ως οδηγός διεθνών μεταφορών από την ανώνυμη εταιρία Gasa Spedition Luxembourg S.A. (στο εξής: Gasa Spedition) που εδρεύει στο Λουξεμβούργο. Προς τον σκοπό αυτόν, υπέγραψε στις 16 Οκτωβρίου 1998 με τη Gasa Spedition σύμβαση εργασίας με την οποία συμφωνήθηκε αποκλειστική δικαιοδοσία των δικαστηρίων του Λουξεμβούργου. Επίσης, η σύμβαση περιείχε ρήτρα η οποία παρέπεμπε στη νομοθεσία του Λουξεμβούργου για τις συμβάσεις εργασίας [14].

14 — Το άρθρο 2 της συμβάσεως εργασίας προέβλεπε ότι, εφόσον, μετά τη λήξη της δοκιμαστικής περιόδου, η σύμβαση δεν λυνόταν με καταγγελία ενός των συμβαλλομένων, θα τρεπόταν σε σύμβαση αορίστου χρόνου κατά την έννοια του νόμου της 24ης Μαΐου 1989. Πρόκειται για τον νόμο του Λουξεμβούργου περί της συμβάσεως εργασίας (*Loi du 24 mai 1989 sur le contrat de travail*, *Journal official du Grand-Duché de Luxembourg*, φύλλο 35, 5.6.1989, σ. 611).

17. Η Gasa Spedition είναι θυγατρική της εταιρείας δανικού δικαίου Gasa Odense Blomster A.m.b.a., η οποία έχει ως αντικείμενο τη μεταφορά ανθέων και άλλων φυτών από το Odense της Δανίας σε προορισμούς ευρισκόμενους κατά κύριο λόγο στη Γερμανία, αλλά και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Η μεταφορά πραγματοποιείται με φορτηγά οχήματα που σταθμεύουν σε τρεις διαφορετικές τοποθεσίες στη Γερμανία (Kassel, Neukirchen/Vluyn, Osnabrück). Τα φορτηγά έχουν πινακίδες κυκλοφορίας Λουξεμβούργου και οι οδηγοί είναι ασφαλισμένοι στο σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως του Λουξεμβούργου.

18. Στις 9 Νοεμβρίου 2001, η εταιρία Gasa Spedition Luxembourg S.A. εξαγοράστηκε από την δανική εταιρία Ove Østergaart και μετονομάστηκε σε «Ove Østergaart Lux S.A.».

19. Με επιστολή της 13ης Μαρτίου 2001, ο διευθυντής της Gasa Spedition κατήγγειλε τη σύμβαση εργασίας του H. Koelzsch από τις 15 Μαΐου 2001. Ο H. Koelzsch υποστήριξε, εντούτοις, ότι απολύθηκε προφορικά με άμεσο αποτέλεσμα στις 23 Μαρτίου 2001. Δήλωσε ότι ήταν αναπληρωματικό μέλος του συμβουλίου εκπροσωπήσεως των εργαζομένων (*Betriebsrat*) της εγκαταστάσεως της εταιρίας Gasa Spedition στη Γερμανία και ότι η απόλυση ήταν άκυρη σύμφωνα με τις αναγκαστικού δικαίου διατάξεις της γερμανικής νομοθεσίας περί απολύσεων. Υποστήριξε ότι η προστασία την οποία εγγυώνται οι σχετικές διατάξεις δεν αφορά μόνο τα τακτικά, αλλά και τα αναπληρωματικά μέλη του εν λόγω οργάνου. Συναφώς, παραπέμπει στο άρθρο 15, παράγραφος 1, του KSchG, το οποίο απαγορεύει την απόλυση μελών του συμβουλίου εκπροσωπήσεως των εργαζομένων, αλλά και στη νομολογία του γερμανικού ομοσπονδιακού εργατοδικείου (*Bundesarbeitsgericht*), βάσει της οποίας η απαγόρευση απολύσεως ισχύει και για τα αναπληρωματικά μέλη του συμβουλίου εκπροσωπήσεως των εργαζομένων [15].

20. Ο H. Koelzsch προσέφυγε ενώπιον του δικαστηρίου εργατικών διαφορών του Osnabrück, ζητώντας να κηρυχθεί παράνομη η απόλυσή του, το οποίο, όμως, κήρυξε εαυτό κατά τόπον αναρμόδιο. Ο H. Koelzsch προσέβαλε τη σχετική απόφαση, αλλά το ένδικο μέσο που άσκησε απορρίφθηκε.

21. Κατόπιν τούτου, ο H. Koelzsch ζήτησε από το tribunal du travail [δικαστηρίου εργατικών διαφορών] του Λουξεμβούργου να του επιδικάσει αποζημίωση λόγω παράνομης απολύσεως, καθώς και αποζημίωση για μη τήρηση της προθεσμίας προειδοποιήσεως και για μισθούς υπερημερίας. Υποστήριξε ότι η σύμβαση εργασίας γενικώς, και ειδικότερα η αξίωση αποζημιώσεώς του, διέπονται πράγματι από το δίκαιο του Λουξεμβούργου, αλλά η απόλυσή του έπρεπε να εξεταστεί με βάση το γερμανικό δίκαιο. Για τη θεμελίωση της απόψεώς του υποστήριξε ότι, εφόσον ήταν αναπληρωματικό μέλος του συμβουλίου εκπροσωπήσεως των εργαζομένων, υπάγεται στο άρθρο 15, παράγραφος 1, του KSchG, το οποίο είναι αναγκαστικού δικαίου διάταξη περί προστασίας των δικαιωμάτων των εργαζομένων κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, της Συμβάσεως της Ρώμης και από το οποίο, συνεπώς, δεν επιτρέπεται παρέκκλιση. Υποστήριξε ότι το εφαρμοστέο στη σύμβαση εργασίας δίκαιο έπρεπε να προσδιοριστεί κατ' εφαρμογή του

15 — Ο H. Koelzsch παραπέμπει στην απόφαση του γερμανικού ομοσπονδιακού εργατοδικείου (*Bundesarbeitsgericht*) της 17ης Μαρτίου 1988 (2 AZR 576/87).

άρθρου 6, παράγραφος 2, της συμβάσεως της Ρώμης.

22. Το tribunal du travail του Λουξεμβούργου απεφάνθη, με απόφαση της 4ης Μαρτίου 2004, ότι το δίκαιο του Λουξεμβούργου διέπει τη διαφορά στο σύνολό της, και συνεπώς έκρινε εν μέρει απαράδεκτο και εν μέρει απορριπτέο το αίτημα του H. Koelzsch. Η απόφαση αυτή επικυρώθηκε από το Cour d'appel με απόφαση της 26ης Μαΐου 2005. Τέλος, το Cour de Cassation [ανώτατο ακυρωτικό δικαστήριο] απέρριψε την αίτηση αναιρέσεως που ασκήθηκε κατά της εν λόγω αποφάσεως, με απόφασή του της 15ης Ιουνίου 2006.

23. Κατόπιν τούτου, ο H. Koelzsch άσκησε ενώπιον του Tribunal d'arrondissement αγωγή κατά του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου ζητώντας να καταδικαστεί να του καταβάλει αποζημίωση 168 301,77 €, νομιμοτόκως, λόγω κακής λειτουργίας των δικαστικών του υπηρεσιών, με βάση το νόμο της 1ης Σεπτεμβρίου 1988, περί αστικής ευθύνης του Κράτους και των δημόσιων οργανισμών (*Loi du 1er septembre 1988 relative à la responsabilité civile de l'Etat et des collectivités publiques* [16]). Ο H. Koelzsch ισχυρίστηκε ότι οι αποφάσεις των δικαστηρίων του Λουξεμβούργου τον έβλαψαν, παραβιάζοντας το άρθρο 6, παράγραφοι 1 και 2, της συμβάσεως της Ρώμης, διότι με τις αποφάσεις αυτές δεν εφαρμόστηκαν οι αναγκαστικού δικαίου διατάξεις της γερμανικής νομοθεσίας σχετικά με την προστασία των μελών του συμβουλίου εκπροσωπήσεως των εργαζομένων. Επίσης, κατά την άποψή του, παραβιάστηκε το δίκαιο της Ενώσεως λόγω της απορρίψεως του αιτήματός του να υποβληθεί στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα. Το tribunal d'arrondissement απέρριψε την αγωγή ως αβάσιμη με απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2007.

24. Ο H. Koelzsch άσκησε έφεση κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Cour d'appel (στο εξής: αιτούν δικαστήριο).

25. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι το tribunal d'arrondissement θα έπρεπε να είχε κηρύξει απαράδεκτη την αγωγή αποζημιώσεως του Heiko Koelzsch, εφόσον η απόφαση που είχε εκδοθεί στο πλαίσιο της πρώτης δίκης, στην οποία ο εκκαλών προέβαλε την αντίθεση της απολύσεώς του προς τον νόμο, είχε καταστεί οριστική. Κατά την άποψη του αιτούντος δικαστηρίου, στο πλαίσιο της δίκης που κινήθηκε με την αγωγή αποζημιώσεως, ο H. Koelzsch στην πραγματικότητα βάλλει κατά όσων κρίθηκαν οριστικά κατά τη δίκη ενώπιον του δικαστηρίου εργατικών διαφορών. Εντούτοις, το αιτούν δικαστήριο δηλώνει ότι δεν μπορεί να κρίνει απαράδεκτη την αγωγή αποζημιώσεως, διότι το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου δεν προέβαλε το απαράδεκτο της αγωγής στον δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας και το απαράδεκτο δεν μπορεί να διαπιστωθεί αυτεπαγγέλτως. Συνεπώς, το αιτούν δευτεροβάθμιο δικαστήριο δεσμεύεται από τη σχετική διαπίστωση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου και υποχρεούται να κρίνει επί της ουσίας την αγωγή. Για τον λόγο αυτόν, αποφάσισε να υποβάλει στο

16 — *Journal official du Grand-Duché de Luxembourg*, φύλλο 51, 26.9.1988, σ. 1000.

Δικαστήριο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως.

26. Υπό τις συνθήκες αυτές, το αιτούν δικαστήριο, με απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 2010, ανέστειλε τη δίκη και υπέβαλε στο Δικαστήριο, κατ' εφαρμογή του πρώτου πρωτοκόλλου για την ερμηνεία της συμβάσεως της Ρώμης, το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Έχει την έννοια ο κανόνας ιδιωτικού διεθνούς δικαίου του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της Συμβάσεως της Ρώμης της 19ης Ιουνίου 1980, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, ο οποίος ορίζει ότι η σύμβαση εργασίας διέπεται από το δίκαιο της χώρας όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του σε εκτέλεση της συμβάσεως, ότι, στην περίπτωση που ο εργαζόμενος παρέχει την εργασία του σε πλείονες χώρες, αλλά επιστρέφει συστηματικά σε μία από αυτές, η χώρα αυτή πρέπει να θεωρείται ως η χώρα όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του;»

IV — Διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

27. Η διάταξη περί παραπομπής περιήλθε στο Δικαστήριο στις 18 Ιανουαρίου 2010. Στο πλαίσιο της έγγραφης διαδικασίας υπέβαλαν παρατηρήσεις ο H. Koelzsch, οι Κυβερνήσεις του Λουξεμβούργου και της Ελλάδας και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 26ης Οκτωβρίου 2010, ανέπτυξαν προφορικώς τις απόψεις τους και απάντησαν στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου ο H. Koelzsch, η Κυβέρνηση του Λουξεμβούργου και η Επιτροπή.

V — Επιχειρήματα των διαδίκων

Α — *Δικαιοδοσία του Δικαστηρίου*

28. Η Επιτροπή είναι η μόνη που σχολιάζει, με τις γραπτές παρατηρήσεις της, τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου να δώσει απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα. Υποστηρίζει ότι το Δικαστήριο είναι αρμόδιο, δεδομένου ότι το αιτούν δικαστήριο, στην κρινόμενη υπόθεση, δικάζει σε δεύτερο βαθμό, κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο β΄, του πρώτου πρωτοκόλλου για την ερμηνεία της συμβάσεως της Ρώμης.

Β — *Προδικαστικό ερώτημα*

29. Ο *H. Koelzsch* υποστηρίζει ότι, σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 2, της συμβάσεως της Ρώμης, εφόσον δεν έχει γίνει επιλογή από τους συμβαλλομένους, η σύμβαση εργασίας διέπεται από το δίκαιο της χώρας όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του. Λαμβανομένου υπόψη ότι η έννοια της χώρας/του τόπου όπου ο εργαζόμενος «παρέχει συνήθως την εργασία του» έχει το ίδιο περιεχόμενο στη σύμβαση της Ρώμης και στη

σύμβαση των Βρυξελλών, είναι απαραίτητο, κατά την άποψη του Η. Koelzsch, η έννοια αυτή να ερμηνευθεί κατά τρόπο ανάλογο προς την ερμηνεία που ακολουθεί η νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με το άρθρο 5, παράγραφος 1, της σύμβασης των Βρυξελλών. Ο Η. Koelzsch υποστηρίζει ότι, όπως προκύπτει από την εν λόγω νομολογία, αν ο εργαζόμενος παρέχει την εργασία του σε περισσότερα από ένα συμβαλλόμενα κράτη, η σύμβαση των Βρυξελλών δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αρμόδια είναι τα δικαστήρια όλων των συμβαλλομένων κρατών στα οποίο ο εργαζόμενος παρέχει την εργασία του [17], αλλά θα πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αρμόδιο είναι το δικαστήριο του τόπου στον οποίο, ή από τον οποίο, ο εργαζόμενος εκτελεί το κύριο μέρος των υποχρεώσεών του έναντι του εργοδότη, ή του τόπου στον οποίο ο εργαζόμενος έχει εγκαταστήσει το πραγματικό κέντρο των επαγγελματικών δραστηριοτήτων του. Ο Η. Koelzsch υποστηρίζει ότι, στην περίπτωση των διεθνών μεταφορών στις οποίες ο οδηγός διανύει το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου του σε ένα συμβαλλόμενο κράτος, από το οποίο οργανώνει τις επαγγελματικές δραστηριότητες του και στο οποίο επιστρέφει συστηματικά, το πραγματικό κέντρο των επαγγελματικών δραστηριοτήτων του βρίσκεται στο κράτος αυτό. Υποστηρίζει, τέλος, ότι, σύμφωνα με τα κριτήρια αυτά, το πραγματικό κέντρο των επαγγελματικών δραστηριοτήτων του βρίσκεται στη Γερμανία.

30. Η *Κυβέρνηση του Λουξεμβούργου* υποστηρίζει ότι το άρθρο 6 της συμβάσεως της Ρώμης πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η επιλογή των συμβαλλομένων δεν μπορεί να στερήσει τον εργαζόμενο από την προστασία που του παρέχουν οι αναγκαστικού δικαίου διατάξεις του αντικειμενικά εφαρμοστέου δικαίου. Το δίκαιο αυτό, σύμφωνα με το άρθρο 6 της συμβάσεως της Ρώμης, μπορεί να είναι το δίκαιο της χώρας όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του (άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄), ή το δίκαιο της χώρας όπου βρίσκεται η εγκατάσταση που τον προσέλαβε (άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο β΄). Η Κυβέρνηση του Λουξεμβούργου υποστηρίζει ότι, εφόσον ο Η. Koelzsch δεν παρείχε συνήθως την εργασία του σε ένα μόνο κράτος, το εφαρμοστέο δίκαιο είναι απαραίτητο να προσδιοριστεί βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο β΄, της συμβάσεως της Ρώμης. Συνεπώς, κατά την άποψή της, στην κρινόμενη υπόθεση, η σύμβαση εργασίας διέπεται από το δίκαιο του Λουξεμβούργου.

31. Η *Ελληνική Κυβέρνηση* επισημαίνει, αφενός, ότι η σύμβαση της Ρώμης πρέπει να ερμηνευθεί λαμβανομένων υπόψη των διατάξεων του κανονισμού Ρώμη Ι και, αφετέρου, ότι, για την ορθή ερμηνεία του άρθρου 6 της συμβάσεως της Ρώμης, πρέπει να ληφθεί υπόψη η νομολογία σχετικά με τη σύμβαση των Βρυξελλών. Στη βάση αυτή, η Ελληνική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, αν ο εργαζόμενος παρέχει την εργασία του σε περισσότερες χώρες, αλλά επιστρέφει συστηματικά σε μια από αυτές, η χώρα αυτή μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι η χώρα όπου ή απ' όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του, υπό την προϋπόθεση να έχει εγκαταστήσει σε αυτή το πραγματικό κέντρο των επαγγελματικών δραστηριοτήτων του. Η εκτίμηση του κατά πόσον συμβαίνει αυτό εναπόκειται, κατά την άποψη της Ελληνικής Κυβερνήσεως, στο εθνικό δικαστήριο. Η Ελληνική Κυβέρνηση υποστηρίζει, εξάλλου, ότι, αν δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί ο τόπος όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως

17 — Συναφώς, ο Η. Koelzsch παραπέμπει στις αποφάσεις Mulox (σκέψεις 21 έως 23)· Rutten (σκέψη 18) και Weber (σκέψη 42), προαναφερθείσες στην υποσημείωση 8.

συνεργασία του και εάν η χώρα όπου βρίσκεται η εγκατάσταση που τον προσέλαβε (άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο β΄, της συμβάσεως της Ρώμης) δεν συνδέεται καθ' οιονδήποτε τρόπο με τη σύμβαση εργασίας, το εθνικό δικαστήριο μπορεί να εφαρμόσει το άρθρο 6, παράγραφος 2, τελευταίο εδάφιο, της συμβάσεως της Ρώμης, σύμφωνα με το οποίο εφαρμοστέο είναι το δίκαιο της χώρας με την οποία συνδέεται στενότερα η σύμβαση εργασίας.

32. Κατά την άποψη της *Επιτροπής*, για να εξασφαλιστεί η ομοιόμορφη ερμηνεία των όρων της συμβάσεως της Ρώμης, οι όροι αυτοί πρέπει να ερμηνευθούν αυτοτελώς, δηλαδή ανεξάρτητα από την έννοια που έχουν στην έννομη τάξη των διαφόρων συμβαλλομένων κρατών. Η Επιτροπή υποστηρίζει επίσης ότι, υπό το πρίσμα των στενών σχέσεων μεταξύ της συμβάσεως της Ρώμης, αφενός, και της συμβάσεως των Βρυξελλών, καθώς και του κανονισμού 44/2001, αφετέρου, και λόγω της συχνής χρήσεως, στις εν λόγω πράξεις, των ίδιων όρων, είναι απαραίτητο να εξασφαλιστεί η μεγαλύτερη δυνατή συνέπεια και ομοιόμορφη ερμηνεία. Υποστηρίζει ότι η τροποποίηση του άρθρου 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών, κατόπιν της οποίας προστέθηκε ειδική διάταξη για τη δικαιοδοσία σε θέματα συμβάσεων εργασίας, απορρέει από τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την ερμηνεία του εν λόγω άρθρου, η οποία εμπνεόταν, μεταξύ άλλων, και από τις διατάξεις του άρθρου 6 της συμβάσεως της Ρώμης σχετικά με την προστασία των εργαζομένων.

33. Σε σχέση με την έννοια του όρου «τόπος όπου ο εργαζόμενος εκτελεί συνήθως την εργασία του», η Επιτροπή επισημαίνει ότι, στο πλαίσιο της αποφάσεως Mulox [18] και δύο άλλων μεταγενέστερων υποθέσεων (Rutten [19] και Weber [20]) οι οποίες αφορούσαν την ερμηνεία του άρθρου 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, όταν ο εργαζόμενος εκτελεί την εργασία του στο έδαφος περισσότερων συμβαλλόμενων κρατών, η εκπλήρωση της συμβατικής παροχής εντοπίζεται στον τόπο στον οποίο ή από τον οποίο ο εργαζόμενος εκπληρώνει κατά κύριο λόγο τις έναντι του εργοδότη του υποχρεώσεις. Εντούτοις, η Επιτροπή φρονεί ότι το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, όταν ο εργαζόμενος παρέχει την εργασία του σε διάφορα συμβαλλόμενα κράτη, ο τόπος όπου παρέχει συνήθως την εργασία του κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως είναι ο τόπος στον οποίο έχει εγκαταστήσει το πραγματικό κέντρο της δραστηριότητάς του. Υποστηρίζει ότι, για να προσδιοριστεί αυτός ο τόπος, πρέπει να ληφθεί ιδίως υπόψη το γεγονός ότι ο εργαζόμενος συμπληρώνει το μεγαλύτερο μέρος του ωραρίου εργασίας του σε ένα κράτος, στο οποίο σταθμεύουν τα οχήματα που

18 — Απόφαση Mulox, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8.
19 — Απόφαση Rutten, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8.
20 — Απόφαση Weber, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8.

χρησιμοποιούνται για την άσκηση της επαγγελματικής δραστηριότητας, από το οποίο οργανώνονται οι αλλαγές μεταξύ των οδηγών και στο οποίο επιστρέφει μετά από κάθε επαγγελματικό ταξίδι στο εξωτερικό.

δυσχερειών που ανακύπτουν λόγω των διαφορών μεταξύ των κανόνων συγκρούσεως νόμων και στην αύξηση του επιπέδου ασφάλειας δικαίου και προστασίας των κεκτημένων δικαιωμάτων στο σύνολο του ιδιωτικού δικαίου [24].

VI — Εκτίμηση της γενικής εισαγγελέα

Α — *Εισαγωγή*

34. Κατ' αρχάς, επισημαίνω ότι από το προοίμιο της συμβάσεως της Ρώμης προκύπτει ότι η σύμβαση συνάφθηκε προκειμένου να συνεχισθεί, στον τομέα του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου, το έργο ενοποιήσεως του δικαίου που άρχισε με τη σύναψη της Συμβάσεως των Βρυξελλών [21]. Από το εν λόγω προοίμιο προκύπτει επίσης ότι η σύμβαση της Ρώμης σκοπεί στη θέσπιση ομοιόμορφων κανόνων για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, ανεξαρτήτως του τόπου εκδόσεως της δικαστικής αποφάσεως [22]. Πράγματι, όπως προκύπτει από την έκθεση Giuliano/Lagarde για τη σύμβαση της Ρώμης [23], η σύναψη της συμβάσεως αποσκοπεί στην εξάλειψη των

35. Με την κρινόμενη υπόθεση τίθεται, για πρώτη φορά στη νομολογία του Δικαστηρίου, το ζήτημα της ερμηνείας του άρθρου 6, παράγραφος 2, της συμβάσεως της Ρώμης. Η διάταξη αυτή προβλέπει το δίκαιο που διέπει τη σύμβαση εργασίας εφόσον δεν έχει γίνει επιλογή από τους συμβαλλομένους και εφαρμόζεται ακόμα και όταν –όπως στην παρούσα υπόθεση– η επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου από τους συμβαλλόμενους ως έχει ως αποτέλεσμα να αποστερήσει τον εργαζόμενο από την προστασία που του εξασφαλίζουν οι αναγκαστικού δικαίου διατάξεις του δικαίου που θα ήταν εφαρμοστέο αν δεν είχε γίνει επιλογή (άρθρο 6, παράγραφος 1). Στο πλαίσιο του άρθρου 6, παράγραφος 2, της συμβάσεως της Ρώμης, θεμελιώδη κανόνα αποτελεί η εφαρμογή του δικαίου της χώρας όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του (στοιχείο α΄), ενώ επικουρικώς εφαρμόζεται το δίκαιο της χώρας όπου βρίσκεται η εγκατάσταση του εργοδότη, εφόσον ο εργαζόμενος δεν παρέχει συνήθως την εργασία του σε μία μόνο χώρα (στοιχείο β΄). Κατ' εξαίρεση μπορεί να εφαρμοστεί το δίκαιο της χώρας με την οποία συνδέεται στενότερα η σύμβαση εργασίας (άρθρο 6, παράγραφος 2, τελευταίο εδάφιο).

21 — Απόφαση ICF, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 6, (σκέψη 22).

22 — Βλ. και προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Y. Bot στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2009, C-133/08, ICF (Συλλογή 2009, σ. I-9687, παράγραφος 35).

23 — Έκθεση περί της συμβάσεως για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές των καθηγητών M. Giuliano και P. Lagarde (ΕΕ C 282 της 31.10.1980, σ. 1, στο εξής: έκθεση Giuliano/Lagarde για τη σύμβαση της Ρώμης).

24 — Βλ. απόφαση ICF, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 6 (σκέψη 23).

36. Θα πρέπει επίσης να επισημανθεί –όπως ορθώς παρατηρεί η Επιτροπή–ότι οι έννοιες της συμβάσεως της Ρώμης ερμηνεύονται αυτοτελώς, χωρίς να ασκούν επιρροή οι ορισμοί τους που περιέχονται στη νομοθεσία των συμβαλλομένων κρατών. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η οικονομία και ο σκοπός της συμβάσεως, προκειμένου να εξασφαλιστεί η ομοιόμορφη εφαρμογή της σε όλα τα συμβαλλόμενα κράτη. Η αρχή της αυτοτελούς ερμηνείας έχει επιβεβαιωθεί επανειλημμένα στο πλαίσιο της ερμηνείας της συμβάσεως των Βρυξελλών [25] και της ερμηνείας του κανονισμού 44/2001 [26]: κατά την άποψή μου, η ίδια αρχή ισχύει και για τη σύμβαση της Ρώμης.

Β — *Δικαιοδοσία του Δικαστηρίου*

37. Στο πλαίσιο της αναλύσεως της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου να δώσει απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα, πρέπει να γίνει δεκτή η άποψη της Επιτροπής ότι το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να εξετάσει την ουσία της υποθέσεως. Σύμφωνα με το άρθρο 2, στοιχείο β΄, του πρώτου πρωτοκόλλου για την ερμηνεία της συμβάσεως της Ρώμης, το οποίο άρχισε να ισχύει την 1η Αυγούστου 2004, τα δικαστήρια των συμβαλλομένων κρατών, όταν δικάζουν σε δεύτερο βαθμό, μπορούν να ζητούν από το Δικαστήριο να αποφαίνεται προδικαστικά επί θέματος που ανακύπτει σε υπόθεση σχετική με την ερμηνεία της συμβάσεως της Ρώμης. Δεδομένου ότι το αιτούν δικαστήριο, στην παρούσα υπόθεση, δικάζει σε δεύτερο βαθμό, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να δώσει απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα.

Γ — *Επί του ζητήματος που αφορά το νομικό έρεισμα της ευθύνης του κράτους στην κρινόμενη υπόθεση*

38. Είναι απαραίτητο να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι η κύρια δίκη διεξάγεται μεταξύ του H. Koelzsch και του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου. Πρόκειται συνεπώς για αγωγή που ασκεί ιδιώτης κατά κράτους, από το οποίο ζητεί αποζημίωση λόγω της κακής λειτουργίας των εθνικών δικαστηρίων. Μολονότι το αιτούν δικαστήριο δεν διατυπώνει το προδικαστικό ερώτημα αναφερόμενο στο νομικό έρεισμα μιας τέτοιας ευθύνης, εντούτοις θα παράσχω ορισμένες σύντομες διευκρινίσεις προκειμένου να αποφευχθούν παρανοήσεις της σχετικής προβληματικής.

39. Το πρωτοβάθμιο εθνικό δικαστήριο παραπέμπει, όσον αφορά τη νομική βάση της ευθύνης των εθνικών δικαστηρίων για ενδεχόμενη εσφαλμένη εφαρμογή των διατάξεων της συμβάσεως της Ρώμης, στην απόφαση

25 — Βλ., για παράδειγμα, αποφάσεις της 21ης Ιουνίου 1978, 150/77, Bertrand (Συλλογή 1978, σ. 1431, σκέψεις 14 έως 16)· της 19ης Ιανουαρίου 1993, C-89/91, Shearson Lehman Hutton (Συλλογή 1993, σ. I-139, σκέψη 13)· της 3ης Ιουλίου 1997, C-269/95, Benincasa (Συλλογή 1997, σ. I-3767, σκέψη 12)· της 11ης Ιουλίου 2002, C-96/00, Gabriel (Συλλογή 2002, σ. I-6367, σκέψη 37) και της 20ής Ιανουαρίου 2005, C-27/02, Engler (Συλλογή 2005, σ. I-481, σκέψη 33).

26 — Βλ. για παράδειγμα, αποφάσεις της 13ης Ιουλίου 2006, C-103/05, Reisch Montage (Συλλογή 2006, σ. I-6827, σκέψη 29)· της 2ας Οκτωβρίου 2008, C-372/07, Hassett και Doherty (Συλλογή 2008, σ. I-7403, σκέψη 17) και της 23ης Απριλίου 2009, C-167/08, Draka NK Cables κ.λπ. (Συλλογή 2009, σ. I-3477, σκέψη 19).

του Δικαστηρίου Köbler [27], με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι η αρχή της ευθύνης των κρατών μελών για ζημίες που προκαλούνται στους ιδιώτες από παραβιάσεις του κοινοτικού δικαίου (ήδη δικαίου της Ενώσεως) οι οποίες καταλογίζονται στα κράτη αυτά ισχύει και στις περιπτώσεις στις οποίες η παραβίαση απορρέει από απόφαση δικαστηρίου κατά των αποφάσεων του οποίου δεν χωρεί ένδικο μέσο, υπό την προϋπόθεση ο παραβιασθείς κανόνας του κοινοτικού δικαίου να απονέμει δικαιώματα στους ιδιώτες, η παράβαση να είναι κατάφωρη και να υπάρχει άμεση αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της παραβάσεως και της ζημίας [28]. Αντιθέτως, το αιτούν δικαστήριο υποστηρίζει ότι η απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση Köbler δεν μπορεί να μεταφερθεί στην κρινόμενη υπόθεση.

40. Θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι στην κρινόμενη η υπόθεση δεν είναι δυνατόν να γίνει παραπομπή στην απόφαση Köbler για δύο λόγους.

41. Πρώτον, η σύμβαση της Ρώμης δεν περιλαμβάνεται στο δίκαιο της Ενώσεως, αλλά είναι διεθνής συνθήκη την οποία έχουν υπογράψει τα συμβαλλόμενα κράτη [29]. Για το λόγο αυτό, δεν είναι δυνατόν, κατά τη γνώμη μου, να μεταφερθούν στην κρινόμενη υπόθεση οι αρχές τις οποίες έχει διακηρύξει το Δικαστήριο με την απόφαση Köbler και οι οποίες έχουν αναπτυχθεί στο πλαίσιο του δικαίου της Ενώσεως.

42. Δεύτερον, η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου να ερμηνεύει τις διατάξεις της συμβάσεως της Ρώμης δεν θεμελιώνεται στο σύστημα εκδόσεως προδικαστικών αποφάσεων, το οποίο προβλέπει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ. Πράγματι, τα συμβαλλόμενα μέρη έχουν συνάψει αυτοτελή σχετική συμφωνία η οποία ενσωματώνεται σε ειδικό πρωτόκολλο που προσαρτάται στη σύμβαση της Ρώμης [30]. Επισημαίνω συναφώς ότι, σύμφωνα με το πρώτο πρωτόκολλο για την ερμηνεία της συμβάσεως της Ρώμης, τα εθνικά δικαστήρια έχουν απλώς δυνατότητα, αλλά όχι υποχρέωση, να υποβάλλουν στο Δικαστήριο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως. Πράγματι, το άρθρο 2 του εν λόγω πρωτοκόλλου ορίζει ότι τα δικαστήρια τα οποία αφορά το εν λόγω άρθρο «μπορούν» να ζητούν από το Δικαστήριο να αποφαίνεται προδικαστικά [31]. Συνεπώς, το σύστημα προδικαστικής παραπομπής στο πλαίσιο της συμβάσεως της Ρώμης έχει σημαντικές διαφορές από το σύστημα που ισχύει στο πλαίσιο του δικαίου της Ενώσεως κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ.

43. Για τους λόγους αυτούς, φρονώ ότι το δίκαιο της Ενώσεως δεν υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα κράτη της συμβάσεως της Ρώμης

27 — Απόφαση της 30ής Σεπτεμβρίου 2003, C-224/01 (Συλλογή 2003, σ. I-10239).

28 — Απόφαση Köbler, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 27 (σημείο 1 του διατακτικού).

29 — Με ανάλογη επιχειρηματολογία, βλ. στη θεωρία, για παράδειγμα, Rigaux, F., «Quelques problèmes d'interprétation de la Convention de Rome», στο: *L'européanisation du droit international privé* (Série de publications de l'Académie de droit européen de Trèves, τόμος 8), 1996, σ. 33.

30 — Βλ. πρώτο πρωτόκολλο για την ερμηνεία της συμβάσεως της Ρώμης, προαναφερθέν στην υποσημείωση 9 και δεύτερο πρωτόκολλο για την ανάθεση ορισμένων αρμοδιοτήτων στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων όσον αφορά την ερμηνεία της συμβάσεως για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, η οποία είναι ανοικτή προς υπογραφή από τις 19 Ιουνίου 1980 στη Ρώμη (ΕΕ C 27 της 26.1.1998, σ. 52).

31 — Στη θεωρία την άποψη αυτή ακολουθεί, για παράδειγμα, και ο Plender, R., *The European Contracts Convention. The Rome Convention on the Choice of Law for Contracts*, Sweet & Maxwell, Λονδίνο 1991, σ. 42, σημείο 2.25.

να αποκαταστήσουν τη ζημία των ιδιωτών που απορρέει από παραβάσεις της εν λόγω συμβάσεως. Φυσικά, αυτό δεν απαγορεύει στα συμβαλλόμενα κράτη να ρυθμίσουν κατ' αυτόν τον τρόπο την ευθύνη των δικαστηρίων στο πλαίσιο της εθνικής νομοθεσίας τους, όπως έκανε για παράδειγμα, το Λουξεμβούργο με τον νόμο της 1ης Σεπτεμβρίου 1988 περί της αστικής ευθύνης του κράτους και των δημόσιων οργανισμών [32].

Δ — *Ανάλυση του προδικαστικού ερωτήματος*

44. Στο πλαίσιο του προδικαστικού ερωτήματος, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, στην περίπτωση κατά την οποία ο εργαζόμενος παρέχει την εργασία του σε περισσότερες από μία χώρες, αλλά επιστρέφει συστηματικά σε μια από αυτές, πρέπει να θεωρηθεί ότι παρέχει συνήθως την εργασία του στην τελευταία αυτή χώρα.

45. Όπως ορθώς υποστήριξε η Επιτροπή με τις γραπτές παρατηρήσεις της [33], το ερώτημα αυτό πρέπει να γίνει νοητό υπό την έννοια ότι το αιτούν δικαστήριο ζητεί κυρίως να διευκρινιστεί αν, για την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης, μπορεί να χρησιμοποιηθεί η ερμηνεία την οποία ακολουθεί το Δικαστήριο με τη νομολογία που αφορά το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών [34]. Πράγματι, με τη νομολογία αυτή, το Δικαστήριο δεν λαμβάνει υπόψη μόνο τον τόπο *όπου* ο εργαζόμενος εκτελεί την εργασία του, αλλά και τον τόπο *από τον οποίο* την παρέχει. Συνεπώς, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να πληροφορηθεί αν το γεγονός ότι ο εργαζόμενος επιστρέφει συστηματικά σε ένα συγκεκριμένο κράτος ασκεί επιρροή και στο πλαίσιο της συμβάσεως της Ρώμης, για τον προσδιορισμό του δικαίου που διέπει τη σύμβαση εργασίας. Με τις παρούσες προτάσεις μου υποστηρίζω την άποψη ότι η νομολογία αυτή είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί για την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης, με μια όμως μερική διευκρίνιση όσον αφορά την ερμηνεία που προτείνει το αιτούν δικαστήριο.

46. Στο πλαίσιο των παρουσών προτάσεων, θα προβώ σε σταδιακή ανάλυση της έννοιας της «χώρας όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του σε εκτέλεση της σύμβασης», σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης. Πρώτον, θα εξετάσω συνοπτικά το σύστημα που θεσπίζει η σύμβαση της Ρώμης για την προστασία του εργαζόμενου, ως του ασθενέστερου συμβαλλόμενου. Συνεπώς, θα εκθέσω τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών και θα αποδείξω,

32 — Προαναφερθείσα στην υποσημείωση 16.

33 — Βλ. σημείο 27 των γραπτών παρατηρήσεων της Επιτροπής.

34 — Βλ. αποφάσεις Mulox, Rutten, Weber και Pugliese, προαναφερθείσες στην υποσημείωση 8.

με διάφορες ερμηνευτικές μεθόδους, ότι η νομολογία αυτή είναι εφαρμοστέα για την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης. Τέλος, θα εξετάσω το ζήτημα των κριτηρίων που πρέπει να λάβει υπόψη το αιτούν δικαστήριο προκειμένου να εκτιμήσει σε ποια χώρα ή από ποια χώρα παρέχει συνήθως την εργασία του ο εργαζόμενος.

1. Σύμβαση της Ρώμης και προστασία του εργαζόμενου ως ασθενέστερου συμβαλλόμενου

47. Ο θεμελιώδης κανόνας τον οποίο προβλέπει η σύμβαση της Ρώμης για τον προσδιορισμό του δικαίου που διέπει τις συμβατικές ενοχές βασίζεται στην ανεξαρτησία της βουλήσεως των συμβαλλομένων κατά την επιλογή του δικαίου που θα διέπει τη συμβατική σχέση. Ο κανόνας αυτός θεσπίζεται με το άρθρο 3 της συμβάσεως της Ρώμης [35]. Αν οι συμβαλλόμενοι δεν έχουν επιλέξει δίκαιο, το εφαρμοστέο δίκαιο προσδιορίζεται βάσει του άρθρου 4 της συμβάσεως, το οποίο προβλέπει ως θεμελιώδες κριτήριο την εφαρμογή του δικαίου της χώρας με την οποία η σύμβαση συνδέεται στενότερα.

48. Το άρθρο 6 της συμβάσεως της Ρώμης, το οποίο ορίζει το δίκαιο που διέπει τις συμβάσεις εργασίας, αποτελεί *lex specialis* σε σχέση με τα άρθρα 3 και 4 της συμβάσεως. Αφενός, τα συμβαλλόμενα μέρη δεν μπορούν να στερήσουν, με τη συμφωνία για τη σύναψη της συμβάσεως εργασίας, τον εργαζόμενο από την προστασία που του εξασφαλίζουν οι αναγκαστικού δικαίου διατάξεις του δικαίου που θα ήταν εφαρμοστέο αν δεν έχει γίνει επιλογή (άρθρο 6, παράγραφος 1, της συμβάσεως της Ρώμης) [36]. Αφετέρου, το άρθρο 6, παράγραφος 2, της συμβάσεως, προβλέπει ειδικούς κανόνες που ισχύουν αν τα μέρη δεν έχουν επιλέξει δίκαιο: στην περίπτωση αυτή, εφαρμοστέο είναι το δίκαιο της χώρας όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του ή –αν δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί η χώρα στην οποία παρέχεται συνήθως η εργασία– το δίκαιο της χώρας όπου βρίσκεται η εγκατάσταση που προσέλαβε τον εργαζόμενο. Τα άρθρο 6, παράγραφος 2, της συμβάσεως της Ρώμης περιέχει επίσης, στο τελευταίο εδάφιό του, μια ειδική ρήτρα σύμφωνα με την οποία, αν η σύμβαση εργασίας συνδέεται στενότερα με άλλη χώρα, δεν εφαρμόζεται καμία από τις προαναφερθείσες

35 — Βλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Υ. Bot στην προαναφερθείσα στην υποσημείωση 22 υπόθεση ICF (παράγραφος 36).

36 — Για λεπτομερέστερο σχολιασμό των κανόνων αναγκαστικού δικαίου στο πλαίσιο της συμβάσεως της Ρώμης, βλ. Wojewoda, M., «Mandatory rules in private international law: with special reference to the mandatory system under the Rome Convention on the law applicable to contractual obligations», στο: *Maastricht journal of European and comparative law*, τεύχος 2/2000, σ. 183 επ. Ο συγγραφέας υποστηρίζει, όσον αφορά τη μνεία των αναγκαστικού δικαίου κανόνων στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της συμβάσεως της Ρώμης (σ. 201), ότι η διαδικασία για τη διαπίστωση της υπάρξεως διατάξεων αναγκαστικού δικαίου είναι αρκετά πολύπλοκη: το εθνικό δικαστήριο πρέπει, πρώτον, να διαπιστώσει ποιο δίκαιο θα ήταν εφαρμοστέο στη σύμβαση εργασίας αν οι διάδικοι δεν είχαν κάνει επιλογή, στη συνέχεια θα πρέπει να διαπιστώσει αν το δίκαιο αυτό περιέχει κανόνες αναγκαστικού δικαίου για την προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων και, τέλος, θα πρέπει να εφαρμόσει τις διατάξεις που είναι ευνοϊκότερες για τον εργαζόμενο από τις διατάξεις του δικαίου που είχαν επιλέξει οι συμβαλλόμενοι. Βλ. και Fletcher, I. F., *Conflict of Laws and European Community Law: With Special Reference to the Community Conventions on private international law*, North-Holland, Άμστερνταμ 1982, σ. 168· Morse, R.C.G.J., «Consumer Contracts, Employment Contracts and the Rome Convention», στο: *International and Comparative Law Quarterly*, τεύχος 1/1992, σ. 14–16· Salvadori, M. M., «La protezione del contraente debole (consumatori e lavoratori) nella Convenzione di Roma», στο: Sacerdoti, G., M. Frigo (επιμέλεια), *La Convenzione di Roma sul diritto applicabile ai contratti internazionali*, Giuffrè Editore, Μιλάνο 1993, σ. 62 και 63.

διατάξεις, αλλά η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο της άλλης αυτής χώρας [37].

49. Υπογραμμίζεται επίσης ότι το Δικαστήριο, με τη νομολογία του που αφορά τη σύμβαση των Βρυξελλών, έχει κρίνει ότι οι συμβάσεις εργασίας παρουσιάζουν ορισμένες ιδιαιτερότητες σε σχέση με άλλες συμβάσεις, ακόμα και με αυτές που αφορούν την παροχή υπηρεσιών, διότι δημιουργούν μια διαρκή σχέση που εντάσσει τον εργαζόμενο σ' ένα συγκεκριμένο οργανικό πλαίσιο του εργοδότη, με αποτέλεσμα ο εργαζόμενος να είναι δεσμευμένος στον τόπο ασκήσεως της δραστηριότητας [38]. Το Δικαστήριο έχει επίσης κρίνει ότι, για την ερμηνεία των σχετικών διατάξεων της συμβάσεως των Βρυξελλών, είναι απαραίτητο να λαμβάνεται υπόψη η ανάγκη εξασφαλίσεως κατάλληλης προστασίας του εργαζόμενου, οποίος είναι ο ασθενέστερος συμβαλλόμενος [39]. Αυτές οι γενικές διαπιστώσεις σχετικά με τις συμβάσεις εργασίας είναι, κατά την άποψή μου, κρίσιμες και στο πλαίσιο της ερμηνείας των διατάξεων της συμβάσεως της Ρώμης.

50. Σκοπός του άρθρου 6 της συμβάσεως της Ρώμης είναι, συνεπώς, η προστασία του εργαζόμενου, ως του ασθενέστερου από κοινωνική και οικονομική άποψη συμβαλλόμενου [40]. Η προστασία αυτή επιτυγχάνεται εφαρμόζοντας τη σύμβαση του δικαίου της χώρας με την οποία η σύμβαση εργασίας συνδέεται στενότερα. Στη θεωρία γίνεται δεκτό ότι ο εργαζόμενος, ο οποίος παρέχει την εργασία του σε μια συγκεκριμένη χώρα, επηρεάζεται από τις πολιτικές και επαγγελματικές συνθήκες που χαρακτηρίζουν τη χώρα αυτή, έτσι ώστε να είναι απαραίτητο να του εξασφαλίζεται η προστασία την οποία προβλέπει, ενόψει των εν λόγω συνθηκών, ο νομοθέτης της χώρας [41]. Η σύμβαση της Ρώμης υιοθετεί σαφώς, από αυτή την άποψη, την αρχή *favor*

37 — Ενώ ο κανονισμός Ρώμη Ι περιλαμβάνει μια ρήτρα ανάλογη με το άρθρο 8, παράγραφος 4, ούτε το άρθρο 5, παράγραφος 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών ούτε το άρθρο 19 του κανονισμού 44/2001 περιλαμβάνουν ανάλογη ρήτρα. Από τη θεωρία, για παράδειγμα, ο Ofner, H., «Neuregelung des internationalen Vertragsrechts: Römisches Schuldvertragsübereinkommen», στο: *Recht der Wirtschaft*, τεύχος 1/1999, σ. 7, υποστηρίζει ότι, λόγω της ρήτρας αυτής, το άρθρο 6, παράγραφος 2, της συμβάσεως της Ρώμης είναι διατυπωμένο ως τεκμήριο που είναι δυνατόν να καμφθεί αν η σύμβαση εργασίας συνδέεται στενότερα με άλλη χώρα.

38 — Βλ. απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 1987, 266/85, Shenavai (Συλλογή 1987, σ. 239, σκέψη 16).

39 — Βλ. προαναφερθείσες στην υποσημείωση 8 αποφάσεις Mulox (σκέψη 18)· Rutten (σκέψη 22)· Weber (σκέψη 40) και Pugliese (σκέψη 18). Βλ. επίσης απόφαση Ivenel, που παρατίθεται στην υποσημείωση 44 (σκέψη 14), με την οποία το Δικαστήριο, παρέπεμψε στο άρθρο 6 της συμβάσεως της Ρώμης, για να αντλήσει επιχειρήματα υπέρ του σκοπού προστασίας στο πλαίσιο της ερμηνείας του άρθρου 5, παράγραφος 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών.

40 — Βλ. έκθεση Giuliano/Lagarde για τη σύμβαση της Ρώμης, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 23, σχόλιο για το άρθρο 6 της συμβάσεως της Ρώμης (σημείο 1). Από τη θεωρία, βλ., για παράδειγμα, Rudisch, B. και Czernich, D., H. Heiss, *EVÜ. Das Europäische. Schuldvertragsübereinkommen*, Orac, Βιέννη 1999, σ. 155· Plender, R., M. Wilderspin, *The European Contracts Convention. The Rome Convention on the Choice of Law for Contracts*, Sweet & Maxwell, Λονδίνο 2001, σ. 159, σημείο 8-01· Clerici, R., «Quale favor per il lavoratore nel Regolamento Roma I?», στο: Venturini, G., S. Bariatti, *Liber Fausto Pocar*, τόμος 2, Giuffrè Editore, Μιλάνο 2009, σ. 216 και 217· Knez, R., «Rimska konvencija o uporabi prava pri pogodbenih obligacijskih razmerjih in njen pomen za Republiko Slovenijo», στο: *Pravnik*, št. 1–3/1994, σ. 52 και 53. Βλ. επίσης, όσον αφορά την προστασία του εργαζομένου ως ασθενέστερου συμβαλλόμενου με τον κανονισμό Ρώμη Ι, Lein, E., «The New Rome I / Rome II / Brussels I Synergy», στο: *Yearbook of Private International Law*, 2008, σ. 187.

41 — Plender, R., M. Wilderspin, *The European Private International Law of Obligations*, Thomson Reuters, Λονδίνο 2009, σ. 316, σημείο 11-043.

laboratoris. Κατά συνέπεια, είναι εύλογο να ερμηνευθεί διασταλτικά το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως, έτσι ώστε να επιτευχθεί ευχερέστερα ο σκοπός της προστασίας του εργαζόμενου ως ασθενέστερου συμβαλλόμενου.

2. Νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών

51. Με τη νομολογία του που αφορά την ερμηνεία του άρθρου 5, περίπτωση 1 της συμβάσεως των Βρυξελλών, το Δικαστήριο έχει κρίνει επανειλημμένα περιπτώσεις εργαζομένων που εκτελούσαν την εργασία τους σε περισσότερα από ένα συμβαλλόμενα κράτη. Η εξέλιξη της νομολογίας αυτής, και μαζί της και η εξέλιξη των κριτηρίων για τον προσδιορισμό του τόπου όπου ο εργαζόμενος εκτελεί συνήθως την εργασία του, ήταν σταδιακή. Στη συνέχεια εκτίθεται η νομολογία που αφορά την ερμηνεία του εν λόγω άρθρου [42].

52. Όσον αφορά την ερμηνεία του άρθρου 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών, είναι απαραίτητο να υπογραμμιστεί, ιδίως, ότι το Δικαστήριο, ερμηνεύοντας το εν λόγω άρθρο σε σχέση με συμβάσεις εργασίας, απομακρύνθηκε από την προηγούμενη νομολογία του, η οποία περιέχεται στις αποφάσεις De Bloos και Tessili, σχετικά με τη γενική διαπίστωση της δικαιοδοσίας σε συμβατικές ενοχές [43]. Διέκρινε τις συμβάσεις εργασίας από τις υπόλοιπες συμβάσεις και, προκειμένου να ενισχύσει την προστασία των εργαζομένων, έκρινε, με την απόφαση Ivenel, ότι η ενοχή που πρέπει να ληφθεί υπ' όψη για την εφαρμογή τού άρθρου 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών είναι εκείνη πού χαρακτηρίζει τη σύμβαση [44], δηλαδή η παροχή της εργασίας.

53. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε για πρώτη φορά σχετικά με την περίπτωση εργαζόμενου που παρέχει εργασία σε περισσότερα από ένα συμβαλλόμενα κράτη το 1993, με την

42 — Για σχολιασμό της νομολογίας αυτής από τη θεωρία, βλ., για παράδειγμα, Pataut, É., «L'office du juge communautaire dans le contentieux international du travail», στο: *Procès du travail, travail du procès*, L.G.D.J., Παρίσι 2008, σ. 326 επ.· Gaudemet-Tallon, H., «Compétence et exécution des jugements en Europe: Règlement 44/2001, Conventions de Bruxelles (1968) et de Lugano (1988 et 2007)», στο: *Librairie générale de droit et de jurisprudence*, Παρίσι 2010, σ. 305 επ.

43 — Οι γενικοί κανόνες δικαιοδοσίας στον τομέα των συμβατικών σχέσεων έχουν αναπτυχθεί από το Δικαστήριο με δύο αποφάσεις, και συγκεκριμένα με τις αποφάσεις της 6ης Οκτωβρίου 1976 14/76, De Bloos (Συλλογή 1976, σ. 1497) και της 6ης Οκτωβρίου 1976 12/76, Tessili (Συλλογή 1976, σ. 1473). Στην υπόθεση De Bloos (σκέψη 13) το Δικαστήριο έκρινε ότι ο όρος «παροχή» σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο αναφέρεται στην παροχή η οποία αντιστοιχεί στο συμβατικό δικαίωμα που αποτελεί τη νομική βάση της αγωγής. Στην υπόθεση Tessili (σκέψη 13) το Δικαστήριο έκρινε ότι ο τόπος στον οποίο πρέπει να εκπληρωθεί η επίδικη παροχή προσδιορίζεται βάσει του δικαίου που είναι εφαρμοστέο στην οικεία έννομη σχέση σύμφωνα με το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο του δικάζοντος δικαστηρίου.

44 — Βλ. απόφαση της 26ης Μαΐου 1982, 133/81, Ivenel (Συλλογή 1982, σ. 1891, διατακτικό και σκέψη 20).

απόφαση Mulox [45], με την οποία έκρινε ότι το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, στην περίπτωση συμβάσεως εργασίας για την εκτέλεση της οποίας ο μισθωτός ασκεί τις δραστηριότητές του σε περισσότερα του ενός συμβαλλόμενα κράτη, ο τόπος όπου εκπληρώνεται ή οφείλει να εκπληρώνεται η παροχή που χαρακτηρίζει τη σύμβαση, κατά την έννοια της διατάξεως αυτής, είναι αυτός στον οποίο ή από τον οποίο ο εργαζόμενος εκτελεί κατά κύριο λόγο τις έναντι του εργοδότη του υποχρεώσεις του [46].

54. Με την απόφαση Rutten, η οποία εκδόθηκε το 1997, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών αναφέρεται στον τόπο στον οποίο ο εργαζόμενος έχει εγκαταστήσει το πραγματικό κέντρο των επαγγελματικών δραστηριοτήτων του [47]. Στο σκεπτικό της αποφάσεως, το Δικαστήριο προσέθεσε ότι αυτός είναι ο τόπος στον οποίο, ή με βάση τον οποίο, ο εργαζόμενος εκπληρώνει στην πράξη το ουσιώδες μέρος των υποχρεώσεών του έναντι του εργοδότη του [48].

55. Με την απόφαση Weber, η οποία εκδόθηκε το 2002, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών έχει την έννοια ότι ο τόπος όπου εκτελεί συνήθως την εργασία του ο εργαζόμενος, κατά την έννοια της διατάξεως αυτής, είναι ο τόπος όπου ή απ' όπου, λαμβανομένων υπόψη όλων των περιστάσεων της συγκεκριμένης υποθέσεως, εκπληρώνει στην πράξη κατά τα ουσιώδη τις υποχρεώσεις του έναντι του εργοδότη του [49]. Το Δικαστήριο προσέθεσε επίσης ότι, όταν ο εργαζόμενος παρέχει την εργασία του σε περισσότερα του ενός κράτη, πρέπει κατ' αρχήν να λαμβάνεται υπόψη ολόκληρη η διάρκεια της σχέσεως εργασίας για τον προσδιορισμό του τόπου όπου ο εργαζόμενος εκτελούσε συνήθως την εργασία του κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως. Ελλείψει άλλων κριτηρίων, ο τόπος αυτός είναι εκείνος όπου ο εργαζόμενος διήνυσε το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου εργασίας του [50].

56. Θα πρέπει να αναφερθεί και η απόφαση Pugliese, η οποία αφορούσε επίσης την

45 — Απόφαση Mulox, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8. Επισημαίνω ότι, στην πραγματικότητα, το Δικαστήριο είχε αποφανθεί από το 1989, με την απόφαση της 15ης Φεβρουαρίου 1989, 32/88, Six Constructions (Συλλογή 1989, σ. 341), σχετικά με την περίπτωση εργαζομένου που παρείχε εργασία σε περισσότερα από ένα κράτη, τα οποία όμως δεν συμμετείχαν στη σύμβαση των Βρυξελλών (σκέψη 4 της αποφάσεως). Το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 5, παράγραφος 1, της Συμβάσεως δεν μπορεί να εφαρμοστεί και η δικαιοδοσία του δικαστή καθορίζεται, σ' αυτή την περίπτωση, σε συνάρτηση με τον τόπο της κατοικίας του εναγομένου, σύμφωνα με το άρθρο 2 της Συμβάσεως (σημείο 2 του διατακτικού).

46 — Βλ. απόφαση Mulox, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8 (διατακτικό). Βλ. και σκέψεις 24 και 26 της ίδιας αποφάσεως. Στη γαλλική, που ήταν η γλώσσα της διαδικασίας, το κριτήριο αυτό ορίζεται ως εξής: «lieu […] où ou à partir duquel le travailleur s'acquitte principalement de ses obligations à l'égard de son employeur».

47 — Βλ. απόφαση Rutten, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8 (διατακτικό). Βλ. και σκέψεις 23, 26 και 27 της ίδιας αποφάσεως.

48 — Βλ. απόφαση Rutten, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8 (σκέψη 23). Στη γαλλική, τα κριτήρια που λήφθηκαν υπόψη με την απόφαση Rutten, διατυπώθηκαν ως εξής: «lieu où le salarié a établi le centre effectif de ses activités professionnelles et où ou à partir duquel il s'acquitte en fait de l'essentiel de ses obligations à l'égard de son employeur» και στη γλώσσα της διαδικασίας (ολλανδική) ως εξής: «de plaats waar de werknemer het werkelijke centrum van zijn beroepswerkzaamheden heeft gevestigd en waar of van waaruit hij in feite het belangrijkste deel van zijn verplichtingen jegens zijn werkgever vervult».

49 — Βλ. απόφαση Weber, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8 (σημείο 2 του διατακτικού και σκέψη 58). Στη γαλλική, το κριτήριο διατυπώθηκε ως εξής: «l'endroit où, ou à partir duquel, compte tenu de toutes les circonstances du cas d'espèce, il s'acquitte en fait de l'essentiel de ses obligations à l'égard de son employeur» και στη γλώσσα της διαδικασίας (ολλανδική) ως εξής: «de plaats is waar of van waaruit hij, rekening houdend met alle omstandigheden van het concrete geval, feitelijk het belangrijkste deel van zijn verplichtingen jegens zijn werkgever vervult».

50 — Όπ.π.

ερμηνεία του άρθρου 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών, αλλά διακρίνεται από τις αποφάσεις Mulox, Rutten και Weber, καθόσον ο εργαζόμενος εκτελούσε την εργασία του σε ένα και μόνο συμβαλλόμενο κράτος, στο οποίο του είχε επιτραπεί να μετατεθεί για την παροχή υπηρεσιών σε δεύτερο εργοδότη. Όμως, ο τόπος αυτός δεν ήταν αυτός που είχε ορισθεί με τη συναφθείσα με τον πρώτο εργοδότη σύμβαση εργασίας [51]. Στη διαφορά μεταξύ του εργαζομένου και του πρώτου εργοδότη, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο τόπος όπου ο εργαζόμενος εκπληρώνει τις παροχές έναντι του δεύτερου εργοδότη μπορεί να θεωρηθεί ως ο τόπος όπου εκτελεί συνήθως την εργασία του, εφόσον ο πρώτος εργοδότης είχε ο ίδιος, κατά το χρονικό σημείο της συνάψεως της δεύτερης συμβάσεως, συμφέρον για την εκτέλεση της υπηρεσίας που ο εργαζόμενος επρόκειτο να παράσχει στον δεύτερο εργοδότη σε τόπο που είχε αποφασισθεί από τον τελευταίο [52].

57. Μολονότι η προαναφερθείσα νομολογία χρησιμοποιεί εν μέρει διαφορετική ορολογία και εν μέρει διαφορετικά κριτήρια για τον προσδιορισμό του τόπου στον οποίο ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του κατά την έννοια του άρθρου 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών, εντούτοις, κατά τη γνώμη μου, είναι δυνατόν να υποστηριχθεί ότι το καθοριστικό κριτήριο είναι ο τόπος όπου ή απ' όπου ο εργαζόμενος εκπληρώνει στην πράξη το ουσιώδες μέρος των υποχρεώσεών του έναντι του εργοδότη του. Ο τόπος αυτός προσδιορίζεται λαμβανομένων υπόψη όλων των περιστάσεων της υποθέσεως.

3. Δυνατότητα προσφυγής στη νομολογία που αφορά τη σύμβαση των Βρυξελλών για την ερμηνεία της συμβάσεως της Ρώμης

58. Στην κρινόμενη υπόθεση τίθεται το ζήτημα αν είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί κατ' αναλογία η ερμηνεία του άρθρου 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών, η οποία περιέχεται στις αποφάσεις του Δικαστηρίου Mulox, Rutten, Weber και Pugliese, προκειμένου να ερμηνευθεί το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης. Κατά τη γνώμη μου, στο ερώτημα αυτό πρέπει να δοθεί καταφατική απάντηση, ενώ υπέρ της χρησιμοποιήσεως της εν λόγω νομολογίας τάσσεται και η θεωρία [53]. Στη συνέχεια, θα αναλύσω τη δυνατότητα να χρησιμοποιηθεί η προαναφερθείσα νομολογία για

51 — Βλ. απόφαση Pugliese, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8 (σκέψη 20).

52 — Βλ. απόφαση Pugliese, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8 (σημείο 1 του διατακτικού και σκέψη 26). Στη γαλλική, το κριτήριο διατυπώθηκε ως εξής: «le lieu où le salarié s'acquitte de ses obligations vis-à-vis d'un second employeur peut être considéré comme le lieu où il accomplit habituellement son travail, dès lors que le premier employeur […] a lui-même, au moment de la conclusion du second contrat, un intérêt à l'exécution de la prestation à fournir par le salarié au second employeur dans un lieu décidé par ce dernier» και στη γλώσσα διαδικασίας (γερμανική) ως εξής: «der Ort, an dem der Arbeitnehmer seine Verpflichtungen gegenüber einem zweiten Arbeitgeber erfüllt, als der Ort angesehen werden kann, an dem er gewöhnlich seine Arbeit verrichtet, wenn der erste Arbeitgeber […] zum Zeitpunkt des Abschlusses des zweiten Vertrages selbst ein Interesse an der Erfüllung der vom Arbeitnehmer für den zweiten Arbeitgeber an einem von diesem bestimmten Ort zu erbringenden Leistung hatte».

53 — Βλ., για παράδειγμα, Wurmnest, W., στο: Basedow, J., K.J. Hopt, R. Zimmermann, *Handwörterbuch des Europäischen Privatrechts*, Band I, Mohr Siebeck, Tübingen 2009, σ. 93. Ο Junker, A., «Gewöhnlicher Arbeitsort und vorübergehende Entsendung im internationalen Privatrecht», στο: Lorenz, S., *Festschrift für Andreas Heldrich zum 70. Geburtstag*, Beck, Μόναχο 2005, σ. 722, υποστηρίζει ότι η σύμβαση της Ρώμης υιοθετήθηκε ως συμπληρωματική της συμβάσεως των Βρυξελλών και ότι η νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών μπορεί να μεταφερθεί και στους κανόνες συγκρούσεως νόμων στον τομέα των συμβάσεων εργασίας. Βλ., για παράδειγμα, και Deinert, O., «Neues internationales Arbeitsvertragsrecht», στο: *Recht der Arbeit*, τεύχος 3/2009, σ.145.

τους σκοπούς της συμβάσεως της Ρώμης υπό το πρίσμα των διαφόρων ερμηνευτικών κριτηρίων: γραμματική, ιστορική, συστηματική και τελεογική ερμηνεία. Τέλος, θα επισύρω την προσοχή στα όρια της παράλληλης ερμηνείας της συμβάσεως των Βρυξελλών και της συμβάσεως της Ρώμης.

α) Γραμματική ερμηνεία

59. Το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης ορίζει ότι, εφόσον τα συμβαλλόμενα μέρη δεν έχουν επιλέξει εφαρμοστέο δίκαιο, η σύμβαση εργασίας διέπεται «από το δίκαιο της χώρας *όπου* ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του σε εκτέλεση της σύμβασης» [54].

60. Ασφαλώς, είναι αλήθεια ότι, βάσει της γραμματικής διατυπώσεως της εξεταζόμενης διατάξεως, η οποία χρησιμοποιεί τη λέξη «όπου», δεν είναι δυνατόν να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι μπορεί να ασκήσει επιρροή και το δίκαιο της χώρας «απ' όπου» ο εργαζόμενος παρέχει την εργασία του. Φρονώ, εντούτοις, ότι υπέρ της ερμηνείας σύμφωνα με την οποία είναι δυνατόν να ληφθεί υπόψη και η χώρα «απ' όπου» ο εργαζόμενος παρέχει την εργασία του συνηγορούν τρία επιχειρήματα.

61. Το πρώτο επιχείρημα αντλείται από την ισοδυναμία των ερμηνευόμενων εννοιών στη σύμβαση των Βρυξελλών και στη σύμβαση της Ρώμης. Πράγματι, τόσο το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών όσο και το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης αναφέρουν τον τόπο ή τη χώρα όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του, χωρίς, εντούτοις, να παρέχουν τον ορισμό της έννοιας αυτής [55]. Συνεπώς, το Δικαστήριο έχει δεχθεί, όσον αφορά τη σύμβαση των Βρυξελλών –ανεξαρτήτως της γραμματικής διατυπώσεως η οποία αναφέρεται στον τόπο *στον οποίο* ο εργαζόμενος εκτελεί συνήθως τη δραστηριότητά του– τη δυνατότητα να λαμβάνεται υπόψη και ο τόπος *από τον οποίο* ο εργαζόμενος εκτελεί τη δραστηριότητά του.

62. Δεύτερον, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι, ακόμα και η απλή γραμματική διατύπωση του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης, ή το γεγονός ότι το εν λόγω άρθρο αναφέρει το δίκαιο της χώρας «όπου» ο εργαζόμενος παρέχει την εργασία του, δεν έρχεται σε αντίθεση με την ερμηνεία σύμφωνα με την οποία κρίσιμη είναι και η

54 — Η υπογράμμιση δική μου. Το γαλλικό κείμενο του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης αναφέρει:«loi du pays où le travailleur […] accomplit habituellement son travail», το αγγλικό κείμενο:«law of the country in which the employee habitually carries out his work», το γερμανικό κείμενο:«Recht des Staates, in dem der Arbeitnehmer […] gewöhnlich seine Arbeit verrichtet», το ισπανικό κείμενο:«país en que el trabajador […] realice habitualmente su trabajo» και το ιταλικό κείμενο: «paese in cui il lavoratore […] compie abitualmente il suo lavoro».

55 — Υπογραμμίζεται ότι η διατύπωση του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης και του άρθρου 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών διαφέρουν κατά το ότι η σύμβαση της Ρώμης αναφέρεται στη«χώρα», ενώ η σύμβαση των Βρυξελλών στον«τόπο» όπου παρέχεται συνήθως η εργασία. Εντούτοις, η διαφορά αυτή δεν σημαίνει, κατά τη γνώμη μου, ότι είναι αδύνατον να μεταφερθεί η νομολογία που αφορά το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών προκειμένου να ερμηνευθεί το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης. Από τη θεωρία, βλ., για τη διαφορά αυτή, για παράδειγμα, Junker, όπ.π. (υποσημείωση 53), σ. 724.

χώρα «*απ' όπου*» ο εργαζόμενος παρέχει την εργασία του. Πράγματι, ο εργαζόμενος μπορεί να παρέχει συνήθως την εργασία του *στη χώρα από την οποία* ασκεί τη δραστηριότητά του. Το κείμενο του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης επιδέχεται, από την άποψη αυτή, περισσότερες της μιας ερμηνείες.

63. Τρίτον, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι το απλό γεγονός ότι ο εργαζόμενος ασκεί την εργασία του *από* ένα συγκεκριμένο συμβαλλόμενο κράτος δεν αρκεί, ώστε να καταστεί εφαρμοστέο το δίκαιο του κράτους αυτού. Ακολουθώντας, κατ' αναλογία, τη νομολογία που αφορά το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών, οδηγείται κανείς στο συμπέρασμα ότι, με τη νομολογία αυτή, το Δικαστήριο διέγνωσε την ανάγκη να εκπληρώνει πράγματι ο εργαζόμενος, σε ένα συγκεκριμένο συμβαλλόμενο κράτος ή από ένα συγκεκριμένο συμβαλλόμενο κράτος, το ουσιαστικό μέρος των υποχρεώσεών του έναντι του εργοδότη [56]. Το κριτήριο που έχει θεμελιώδη σημασία στο πλαίσιο της προαναφερθείσας νομολογίας είναι συνεπώς το πραγματικό κέντρο διεξαγωγής της επαγγελματικής δραστηριότητας του εργαζόμενου. Όταν, για παράδειγμα, ο εργαζόμενος απλώς επιστρέφει συστηματικά σε ένα συγκεκριμένο συμβαλλόμενο κράτος, αλλά εκτελεί το ουσιαστικό μέρος των υποχρεώσεών του σε άλλο κράτος, το πρώτο κράτος δεν μπορεί να θεωρηθεί, κατά τη γνώμη μου, η χώρα όπου ή απ' όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του.

64. Συνεπώς, κατά την άποψή μου, η γραμματική ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης δεν απαγορεύει να λαμβάνεται υπόψη, για τον προσδιορισμό του δικαίου που είναι εφαρμοστέο στη σύμβαση εργασίας, η χώρα όπου ή απ' όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του.

β) Ιστορική ερμηνεία

65. Στο πλαίσιο της ιστορικής ερμηνείας θα εξεταστεί η έκθεση Giuliano/Lagarde για τη σύμβαση της Ρώμης [57], και ειδικότερα το τμήμα της εκθέσεως που αφορά τη σχέση μεταξύ των στοιχείων α΄ και β΄ του άρθρου 6, παράγραφος 2, της συμβάσεως. Η έκθεση υποστηρίζει ότι το στοιχείο α΄ του εν λόγω άρθρου εφαρμόζεται όταν ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του στην ίδια χώρα, ακόμα και αν μεταβαίνει προσωρινά σε άλλη χώρα, ενώ το στοιχείο β΄ εφαρμόζεται όταν ο εργαζόμενος δεν παρέχει συνήθως την εργασία του στην ίδια χώρα [58].

66. Βάσει της εκθέσεως, φρονώ ότι δεν είναι δυνατόν να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της

56 — Βλ. παραγράφους 53 έως 57 των παρουσών προτάσεών μου.

57 — Έκθεση Giuliano/Lagarde για τη σύμβαση της Ρώμης, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 23.

58 — Έκθεση Giuliano/Lagarde για τη σύμβαση της Ρώμης, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 23, σχόλια για το άρθρο 6 της συμβάσεως της Ρώμης (σημείο 3).

συμβάσεως της Ρώμης πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι επιτρέπει να παρέχει ο εργαζόμενος συνήθως την εργασία του και *από* ένα συγκεκριμένο συμβαλλόμενο κράτος. Συγχρόνως όμως, δεν νομίζω ότι η έκθεση αποκλείει μια τέτοια ερμηνεία. Πράγματι, η εν λόγω έκθεση δεν είναι δεσμευτική, αλλά έχει μάλλον ακαδημαϊκό και αναλυτικό χαρακτήρα, δεδομένου ότι έχει εκπονηθεί από ομάδα εμπειρογνωμόνων και συνεπώς δεν αντιπροσωπεύει την τελική νομοθετική βούληση των κρατών που υπέγραψαν τη σύμβαση [59].

67. Θα πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι ούτε από την έκθεση Cruz/Real/Jenard για τη σύμβαση του Σαν Σεμπαστιάν [60], η οποία εκπονήθηκε σε σχέση με τη σύμβαση των Βρυξελλών, όπως τροποποιήθηκε από τη σύμβαση του Σαν Σεμπαστιάν [61], προκύπτει ότι είναι δυνατόν να ερμηνευθεί το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών υπό την έννοια ότι, για τον προσδιορισμό της δικαιοδοσίας στον τομέα των συμβάσεων εργασίας, μπορεί να ασκεί επιρροή και ο τόπος απ' όπου ο εργαζόμενος ασκεί τη δραστηριότητά του [62]. Εντούτοις, αυτό δεν εμπόδισε το Δικαστήριο να δεχτεί με την απόφαση Mulox –η οποία εκδόθηκε μερικά μόνο χρόνια μετά την προαναφερθείσα έκθεση– τη δυνατότητα να λαμβάνεται υπόψη και ο τόπος απ' όπου ο εργαζόμενος ασκεί τη δραστηριότητά του [63].

68. Η νομολογία του Δικαστηρίου, όπως διαμορφώθηκε με τις αποφάσεις Mulox, Rutten και με τις υπόλοιπες αποφάσεις που αφορούν την ερμηνεία του άρθρου 5, περίπτωση 1, η συμβάσεως των Βρυξελλών, αποδεικνύει σαφώς ότι το Δικαστήριο ακολουθεί για την ερμηνεία του εν λόγω άρθρου θέση διαφορετική από αυτή που υποστηρίζουν οι εμπειρογνώμονες με τις προαναφερθείσες εκθέσεις. Κατά τη γνώμη μου, ανάλογο συμπέρασμα μπορεί να εξαχθεί και όσον αφορά την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης.

69. Συνεπώς, από την ιστορική ερμηνεία δεν προκύπτει ότι είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί η νομολογία που αφορά το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών για την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης. Εντούτοις, κατά την άποψή μου, δεν προκύπτει

59 — Επισημαίνεται επίσης ότι η ερμηνεία ενός συγκεκριμένου κανόνα αποκλειστικά βάσει της ιστορικής μεθόδου δεν μπορεί να υπερισχύσει της ερμηνείας που βασίζεται σε άλλες μεθόδους. Βλ. κατ' αναλογία για το δίκαιο της Ενώσεως, Pechstein, M., C. Drechsler, «Die Auslegung und Fortbildung des Primärrechts», στο: Riesenhuber, K., *Europäische Methodenlehre: Handbuch für Ausbildung und Praxis*, de Gruyter Recht, Βερολίνο 2006, σ. 172 και 173. Παρά την υποτιθέμενη περιορισμένη σημασία της ιστορικής ερμηνείας, η προσφυγή σε αυτή δεν αποκλείεται από τη νομολογία του Δικαστηρίου. Το Δικαστήριο ακολούθησε τη μέθοδο αυτή, για παράδειγμα, με την απόφαση της 7ης Οκτωβρίου 2010, C-162/09, Lassal (Συλλογή 2010, σ. I-9217, σκέψη 55).

60 — Έκθεση για τη σύμβαση του Σαν Σεμπαστιάν που εκπονήθηκε από τους M. Almeida Cruz, M. Desantes Real και P. Jenard (ΕΕ C 189 της 28.7.1990, σ. 35, στο εξής: έκθεση Cruz/Real/Jenard για τη σύμβαση του Σαν Σεμπαστιάν).

61 — Προαναφερθείσα στην υποσημείωση 11.

62 — *A fortiori*, ούτε στην έκθεση για τη σύμβαση των Βρυξελλών που εκπονήθηκε από τον P. Jenard (ΕΕ C 59 της 5.3.1979, σ. 18, στο εξής: σύμβαση Jenard για τη σύμβαση των Βρυξελλών) –δηλαδή στην πρώτη έκθεση για την εν λόγω σύμβαση– αναφερόταν η δυνατότητα μιας τέτοιας ερμηνείας του άρθρου 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως, διότι, την εποχή εκείνη, η σύμβαση των Βρυξελλών δεν περιλάμβανε κάποια ειδική διάταξη για τον προσδιορισμό της δικαιοδοσίας στον τομέα των συμβάσεων εργασίας.

63 — Απόφαση Mulox, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8 (σκέψη 26).

ούτε ότι η ιστορική ερμηνεία αποκλείει την προσφυγή στην εν λόγω νομολογία.

γ) Συστηματική ερμηνεία

70. Η συστηματική ερμηνεία συνηγορεί υπέρ της παράλληλης ερμηνείας του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης και του άρθρου 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών. Η ερμηνεία αυτή διαρθρώνεται σε δύο πτυχές. Αφενός, είναι απαραίτητο να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι, κατά το παρελθόν, η διατύπωση του άρθρου 6 της συμβάσεως της Ρώμης επηρέασε την ερμηνεία του άρθρου 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών, ενώ αφετέρου, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η διατύπωση του άρθρου 8, παράγραφος 2, του μεταγενέστερου κανονισμού Ρώμη Ι.

71. Αντιθέτως από τη σύμβαση της Ρώμης, η σύμβαση των Βρυξελλών, κατά τον χρόνο υπογραφής της, αλλά και μετά τις τροποποιήσεις που επήλθαν το 1978 [64] και το 1982 [65], δεν περιλάμβανε κάποια ειδική διάταξη σχετική με τη δικαιοδοσία στον τομέα των συμβάσεων εργασίας, αλλά όριζε απλώς ότι αγωγή που αφορά διαφορές εκ συμβάσεως μπορεί να ασκηθεί ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου εκτελέσεως της παροχής.

72. Την περίοδο αυτή, το Δικαστήριο εξέδωσε την απόφαση Ivenel [66], με την οποία χρειάστηκε να κρίνει ποια ήταν η παροχή που έπρεπε να ληφθεί υπόψη για την εφαρμογή του άρθρου 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών στον τομέα των συμβάσεων εργασίας. Ερμηνεύοντας το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών στο πλαίσιο της υποθέσεως Ivenel, το Δικαστήριο παρέπεμψε στο άρθρο 6 της συμβάσεως της Ρώμης, κρίνοντας ότι, σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο της συμβάσεως της Ρώμης, η σύμβαση εργασίας διέπεται από το δίκαιο της χώρας όπου ο εργαζόμενος, εις εκτέλεση της συμβάσεως, εκπληρώνει συνήθως την εργασία του, εκτός αν από το σύνολο των περιστάσεων προκύπτει ότι η σύμβαση εργασίας εμφανίζει στενότερους δεσμούς με τρίτη χώρα [67]. Κατόπιν αυτού, το Δικαστήριο έκρινε ότι η παροχή που πρέπει να ληφθεί υπ' όψη για την εφαρμογή του άρθρου 5 περίπτωση 1, της συμβάσεως είναι εκείνη που χαρακτηρίζει την εν λόγω σύμβαση [68], εγκαταλείποντας έτσι, όσον αφορά τις συμβάσεις εργασίας, την προηγούμενη νομολογία του για τη δικαιοδοσία επί διαφορών εκ συμβάσεως [69].

73. Η νομολογία αυτή, και ασφαλώς, εμμέσως, και η διατύπωση του άρθρου 6 της συμβάσεως της Ρώμης, συνέβαλαν στο να

64 — Σύμβαση της 9ης Οκτωβρίου 1978 περί της προσχώρησης του Βασιλείου της Δανίας, της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βορείου Ιρλανδίας στη σύμβαση περί της δικαστικής δικαιοδοσίας και της εκτέλεσης των δικαστικών αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 10.

65 — Σύμβαση της 25ης Οκτωβρίου 1982 για την προσχώρηση της Ελληνικής Δημοκρατίας στη σύμβαση για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 10.

66 — Βλ. απόφαση Ivenel, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 44.

67 — Βλ. απόφαση Ivenel, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 44 (σκέψη 13).

68 — Βλ. απόφαση Ivenel, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 44 (σκέψη 20).

69 — Βλ. παράγραφο 52 των παρουσών προτάσεων.

τροποποιηθεί, στη συνέχεια, το 1989, με τη σύμβαση του Σαν Σεμπαστιάν [70], το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών, έτσι ώστε να προβλέπει ειδική δικαιοδοσία στον τομέα των συμβάσεων εργασίας. Κατ' αυτόν τον τρόπο προστέθηκε και στη σύμβαση των Βρυξελλών ειδική ρύθμιση για τη δικαιοδοσία στον τομέα των συμβάσεων εργασίας [71].

74. Στο πλαίσιο της συστηματικής ερμηνείας, θα πρέπει επίσης να αναφερθεί ένας περαιτέρω λόγος που συνηγορεί υπέρ της χρησιμοποιήσεως της νομολογίας σχετικά με το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών για την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης. Πρόκειται για το γεγονός ότι ο νομοθέτης της Ενώσεως έλαβε υπόψη τη σχετική νομολογία κατά τη διαδικασία εκδόσεως του κανονισμού Ρώμη Ι, ο οποίος αντικατέστησε τη σύμβαση της Ρώμης. Πράγματι, το άρθρο 8, παράγραφος 2, του κανονισμού Ρώμη Ι ορίζει ότι, στο μέτρο που το εφαρμοστέο στην ατομική σύμβαση εργασίας δίκαιο δεν έχει επιλεγεί από τα μέρη, η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο της χώρας *στην οποία* ή, ελλείψει αυτού, *από την οποία*, ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του [72].

75. Η εν λόγω νομοθετική τροποποίηση είναι, κατά τη γνώμη μου, σημαντική από δύο απόψεις.

76. Αφενός, είναι σημαντική διότι αποδεικνύει σαφώς ότι πρόθεση του νομοθέτη ήταν να προσδώσει στην εν λόγω διάταξη αυτής της πράξεως ιδιωτικού διεθνούς δικαίου την ίδια έννοια που έχει αποκτήσει, κατόπιν της νομολογίας του Δικαστηρίου, ο όρος «τόπος όπου ο εργαζόμενος εκτελεί συνήθως της εργασία του» του άρθρου 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών [73]. Ασφαλώς, η διατύπωση του άρθρου 8, παράγραφος 2, του κανονισμού Ρώμη Ι διαφέρει από τη διατύπωση του άρθρου 6, παράγραφος 2, σημείο

70 — Προαναφερθείσα στην υποσημείωση 11.

71 — Όσον αφορά την εξέλιξη αυτή, βλ., από τη θεωρία, για παράδειγμα, Junker, όπ.π. (υποσημείωση 53), σ. 722 και 723· Sinay-Cytermann, A., «La protection de la partie faible en droit international privé: les exemples du salarié et du consommateur», στο: *Le droit international privé: mélanges en l'honneur de Paul Lagarde*, Dalloz, Παρίσι 2005, σ. 739 και 740. Βλ. και έκθεση Cruz/Real/Jenard για τη σύμβαση του Σαν Σεμπαστιάν, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 60, σημείο 23· Gaudemet-Tallon, όπ.π. (υποσημείωση 42), σ. 302 επ..

72 — Από τη θεωρία βλ., για παράδειγμα, Mankowski, P., στο: Ferrari, F., S. Leible, *Rome I Regulation. The Law Applicable to Contractual Obligations in Europe*, Sellier, Μόναχο 2009, σ. 177, ο οποίος υποστηρίζει ότι πρόκειται για τη σημαντικότερη τροποποίηση του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α', της συμβάσεως της Ρώμης.

73 — Βλ. πρόταση κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη Ι) [COM(2005) 650], σχόλιο για το άρθρο 6. Από τη θεωρία, βλ., με ανάλογη επιχειρηματολογία, για παράδειγμα, Wurmnest, όπ.π. (υποσημείωση 53), σ. 94· Plender και Wilderspin, όπ.π. (υποσημείωση 41), σ. 315, σημείο 11-041· Gaudemet-Tallon, H., «Le principe de proximité dans le Règlement Rome I», στο: *Revue hellénique de droit international*, 2008, σ. 195· Marquette, V., «Le Règlement "Rome I" sur la loi applicable aux contrats internationaux», στο: *Revue de droit commercial belge*, τεύχος 6/2009, σ. 532, υποσημείωση 91· Kenfack, H., «Le règlement (CE) no. 593/2008 du 17 juin 2008 sur la loi applicable aux obligations contractuelles ("Rome I"), navire stable aux instruments efficaces de navigation?», στο: *Journal du droit international*, τεύχος 1/2009, σ. 65.

α, της συμβάσεως της Ρώμης, αλλά και από τη διατύπωση του άρθρου 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών. Εντούτοις, στην πραγματικότητα, αποτελεί απλώς μια σαφέστερη διατύπωση, ή κωδικοποίηση, της υπάρχουσας νομολογίας σχετικά με το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών [74].

77. Αφετέρου, η νομοθετική τροποποίηση είναι σημαντική διότι αποδεικνύει τη βούληση του νομοθέτη να ερμηνευθεί διασταλτικά το άρθρο 8, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, του κανονισμού Ρώμη Ι, έτσι ώστε το δίκαιο που διέπει τη σύμβαση εργασίας να προσδιορίζεται, ει δυνατόν, βάσει του εν λόγω άρθρου [75]. Σύμφωνα με τον νομοθέτη της Ενώσεως, το στοιχείο β΄ του εν λόγω άρθρου προορίζεται να χρησιμοποιείται σπανιότερα [76]. Συνεπώς, είναι ουσιώδες να λαμβάνεται υπόψη το κέντρο δραστηριότητας του εργαζόμενου, έστω και αν από αυτό ο εργαζόμενος απλώς οργανώνει τη δραστηριότητά του [77].

78. Σκοπός της κωδικοποιήσεως των κανόνων συγκρούσεως νόμων με τον κανονισμό Ρώμη Ι ήταν να αντικατασταθεί η σύμβαση της Ρώμης [78] και παράλληλα να εξασφαλιστεί ουσιαστική συνέχεια σε σχέση με αυτή [79]. Για τον λόγο αυτόν, είναι λογικό οι διατάξεις της συμβάσεως της Ρώμης να ερμηνεύονται κατά τρόπο που να εξασφαλίζει την εν λόγω συνέχεια, ούτως ώστε η εφαρμογή του κανονισμού Ρώμη Ι να μπορέσει να αρχίσει χωρίς σημαντικές τροποποιήσεις στο ερμηνευτικό επίπεδο.

79. Συνεπώς, κατά την άποψή μου, η συστηματική ερμηνεία συνηγορεί υπέρ της προσφυγής στη νομολογία σχετικά με το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών για την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 2, σημείο α, της συμβάσεως της Ρώμης.

74 — Από τη θεωρία, Βλ. Magnus, U., «Die Rom I-Verordnung», στο: *Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts (IPRax)*, τεύχος 1/2010, σ. 40 και 41· Mauer, R., «Die Kündigung komplexer grenzüberschreitender Arbeitsverhältnisse nach der EG-Verordnung ROM I», στο: *Recht der internationalen Wirtschaft*, τεύχος 2/2007, σ. 93· Boskovic, O., «La protection de la partie faible dans le règlement Rome I», στο: *Recueil Dalloz*, τεύχος 31/2008, σ. 2175 επ.· Corneloup, S., «La loi applicable aux obligations contractuelles: transformation de la Convention de Rome en règlement communautaire "Rome I"», στο: *La semaine juridique. Édition générale*, τεύχος 44/2008, σ. 26, υποσημείωση 34· Zilinsky, M., «Rome I en arbeidsovereenkomst», στο: *Weekblad voor privaatrecht, notariaat en registratie*, τεύχος 6824/2009, σ. 1034.

75 — Βλ., με ανάλογη επιχειρηματολογία, για παράδειγμα, Boskovic, όπ.π. (υποσημείωση 74), σ. 2175 επ.· Hansen, L. L., «Applicable employment law after Rome I: the draft Rome I Regulation and its importance for employment contracts», στο: *European business law review*, τεύχος 4/2008, σ. 768.

76 — Βλ. πρόταση κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη Ι) [COM(2005) 650], σχόλιο για το άρθρο 6. Βλ., με ανάλογη επιχειρηματολογία, και Magnus, όπ.π. (υποσημείωση 74), σ. 41.

77 — Βλ. Mankowski (2009), όπ.π. (υποσημείωση 72), σ. 177, ο οποίος ορίζει τον κανόνα αυτόν ως «base rule», διότι λαμβάνει υπόψη τη βάση ή το κέντρο από το οποίο ασκεί τη δραστηριότητά του ο εργαζόμενος.

78 — Σύμφωνα με το άρθρο 24, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη Ι, ο κανονισμός αντικαθιστά τη σύμβαση της Ρώμης στα κράτη μέλη, εξαιρουμένων των εδαφών των κρατών μελών τα οποία υπάγονται στο εδαφικό πεδίο εφαρμογής της εν λόγω συμβάσεως και στα οποία ο κανονισμός δεν εφαρμόζεται.

79 — Σύμφωνα με το άρθρο 24, παράγραφος 2, του κανονισμού Ρώμη Ι, κατά το μέτρο που ο κανονισμός αντικαθιστά τις διατάξεις της συμβάσεως της Ρώμης, κάθε παραπομπή στην εν λόγω σύμβαση νοείται ως παραπομπή στον κανονισμό. Βλ. και θεωρία που αναφέρεται στην υποσημείωση 4.

δ) Τελεολογική ερμηνεία

80. Ο λόγος που συνηγορεί, από τελεολογική άποψη, υπέρ της χρησιμοποιήσεως της νομολογίας σχετικά με το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών για την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης είναι η προσπάθεια συντονισμού μεταξύ *forum* και *ius,* έτσι ώστε το δικαστήριο που είναι αρμόδιο να κρίνει η διαφορά να εφαρμόζει το δίκαιο της χώρας του [80]. Υπό ιδανικές συνθήκες, οι κανόνες δικαιοδοσίας πρέπει να ορίζουν ως αρμόδιο το δικαστήριο της χώρας το δίκαιο της οποίας θα εφαρμοστεί βάσει των κανόνων του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου. Κατ' αυτό τον τρόπο, το δικαστήριο θα εφαρμόσει το δίκαιο που γνωρίζει καλύτερα, περιορίζοντας έτσι τον κίνδυνο εσφαλμένης εφαρμογής του (αλλοδαπού) δικαίου και αποφεύγοντας συγχρόνως την εξεύρεση του αλλοδαπού δικαίου, η οποία είναι χρονοβόρα και συχνά δαπανηρή.

81. Συνεπώς, η ομοιόμορφη ερμηνεία της έννοιας της χώρας ή του τόπου όπου ο εργαζόμενος «παρέχει συνήθως την εργασία του» κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 2, της συμβάσεως της Ρώμης και του άρθρου 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών μπορεί να συμβάλει στον συντονισμό μεταξύ *forum* και *ius,* διότι βάσει μιας τέτοιας ομοιόμορφης ερμηνείας αρμόδιο να κρίνει διαφορές από συμβάσεις εργασίας θα είναι κατά κανόνα το δικαστήριο του τόπου όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του, ενώ συγχρόνως το δικαστήριο αυτό θα εφαρμόζει το δικό του δίκαιο *(lex loci laboris* [81] *)*. Φρονώ συνεπώς ότι οι εν λόγω έννοιες των συμβάσεων των Βρυξελλών και της Ρώμης πρέπει να ερμηνεύονται ομοιόμορφα.

ε) Όρια της παράλληλης ερμηνείας

82. Παρά ταύτα, επιθυμώ να υπογραμμίσω ότι απαιτείται μια κάποια σύνεση στην παράλληλη ερμηνεία παρόμοιων ή ανάλογων εννοιών που εμφανίζονται σε κανόνες συγκρούσεως νόμων και σε κανόνες προσδιορισμού της δικαιοδοσίας, δεδομένου ότι ο σκοπός των δύο συστημάτων κανόνων είναι διαφορετικός [82]. Ενώ ο σκοπός των κανόνων

80 — Σχετικό με τον συντονισμό μεταξύ *forum* και *ius*, βλ., για παράδειγμα, Esplugues Mota, C., G. Palao Moreno, στο: Magnus, U., P. Mankowski (επιμέλεια), *Brussels I Regulation*, Sellier, Μόναχο 2007, σ. 334, σημείο 7· Mankowski, P., στο: Rauscher, T. (επιμέλεια), *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar*, 2η έκδοση, Sellier, European Law Publishers, Μόναχο 2006, σ. 319, σημείο 4. Βλ. και έκθεση Jenard για τη σύμβαση των Βρυξελλών, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 62, σ. 24, ο οποίος θεωρεί θετικό οι διαφορές που αφορούν σύμβαση εργασίας να κρίνονται, ει δυνατόν, από το δικαστήριο της χώρας το δίκαιο της οποίας διέπει τη σύμβαση.

81 — Για τη χρησιμοποίηση της έννοιας αυτής βλ., για παράδειγμα, Salvadori, όπ.π. (υποσημείωση 36), σ. 66· Gamillscheg, F., «Conflitti di leggi nei contratti di lavoro e nelle relazioni industriali», στο: Biagi, M., R. Blanpain, *Diritto del lavoro e relazioni industriali nei paesi industrializzati ad economia di mercato*, τόμος I, Maggioli Editore, Ρίμινι 1991, σ. 544.

82 — Από τη θεωρία, Βλ., για παράδειγμα, Van Eeckhoutte, W., «The Rome Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations and Labour Law (1980)», στο: Blanpain, R., *Freedom of services in the European Union*, Kluwer, Χάγη 2006, σ. 170.

συγκρούσεως νόμων είναι να προσδιοριστεί το δίκαιο που είναι εφαρμοστέο σε συμβατική ενοχή (εν προκειμένω σε σύμβαση εργασίας), σκοπός των κανόνων προσδιορισμού της δικαιοδοσίας είναι να προσδιοριστεί το αρμόδιο δικαστήριο. Οι κανόνες συγκρούσεως νόμων (δηλαδή η σύμβαση της Ρώμης) οδηγούν κατά κανόνα στον προσδιορισμό του δικαίου *ενός μόνο* κράτους, ενώ βάσει της εφαρμογής των κανόνων προσδιορισμού του αρμόδιου δικαστηρίου, ο ενάγων *μπορεί να έχει* –σε ορισμένες τουλάχιστον περιπτώσεις– δυνατότητα *επιλογής* του δικαστηρίου στο οποίο θα προσφύγει [83].

83. Διευκρινίζω ότι, στην κρινόμενη υπόθεση, δεν σκοπεύω να ταχθώ υπέρ γενικής ερμηνευτικής ομοιομορφίας όλων των παρόμοιων ή ανάλογων εννοιών στις συμβάσεις της Ρώμης και των Βρυξελλών. Κατά τη γνώμη μου, είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί, κυρίως, ότι δεν είναι δυνατόν να στηριχθεί κανείς σε ένα γενικό τεκμήριο σύμφωνα με το οποίο όλες οι όμοιες ή παρόμοιες έννοιες πρέπει να ερμηνεύονται ομοιόμορφα· εντούτοις, είναι απαραίτητο να τίθεται πάντοτε το ζήτημα της ερμηνευτικής ομοιομορφίας σε σχέση με κάθε συγκεκριμένη περίπτωση [84]. Επισημαίνεται επίσης ότι, μερικές φορές, ούτε οι έννοιες που ανάγονται σε ενιαίο πλαίσιο μπορούν να ερμηνευθούν ομοιόμορφα. Έτσι, για παράδειγμα, στην υπόθεση C [85], το Δικαστήριο έκρινε ότι, κατά την ερμηνεία του κανονισμού 2201/2003 [86], η έννοια των «αστικών υποθέσεων» πρέπει να ερμηνεύεται αυτοτελώς, χωρίς όμως να βασιστεί στον ορισμό της έννοιας αυτής που περιέχεται στη σύμβαση των Βρυξελλών ή στον κανονισμό 44/2001. Εντούτοις, είναι αλήθεια ότι στους τομείς στους οποίους οι κανόνες που εμπίπτουν στα δύο πλαίσια έχουν τον ίδιο σκοπό προστασίας (για παράδειγμα, την προστασία των εργαζομένων ή των καταναλωτών), είναι πιθανότερο οι ίδιες έννοιες να ερμηνεύονται ομοιόμορφα [87].

83 — Βλ., με ανάλογη επιχειρηματολογία, από τη θεωρία, για παράδειγμα, Mankowski, P., «Internationale Zuständigkeit und anwendbares Recht: Parallelen und Divergenzen», στο: Lorenz, S., *Festschrift für Andreas Heldrich zum 70. Geburtstag*, Beck, Μόναχο 2005, σ. 868 και 869· Lüttringhaus, J. D., J. Weber, «Aussonderungsklagen an der Schnittstelle von EuGVVO und EuInsVO», στο: *Recht der internationalen Wirtschaft*, τεύχος 1-2/2010, σ. 49· «Max Planck Institute for Comparative and International Private Law: Comments on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to contractual obligations (Rome I)», στο: *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, τεύχος 2/2007, σ. 238· Lein, όπ.π. (υποσημείωση 40), σ. 196· Kropholler, J., *Internationales Privatrecht: einschließlich der Grundbegriffe des internationalen Zivilverfahrensrechts*, Mohr Siebeck, Tübingen 2006, σ. 612.

84 — Βλ. και προτάσεις μου της 27ης Ιανουαρίου 2009 στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 23ης Απριλίου 2009, C-533/07, Falco Privatstiftung (Συλλογή 2009, σ. I-3327), όπου επισημαίνω τα όρια της ομοιόμορφης ερμηνείας των εννοιών που χρησιμοποιούνται σε διάφορες νομικές πράξεις, και ειδικότερα τη μερική μόνο αναλογία μεταξύ των εννοιών «υπηρεσίες» στον κανονισμό 44/2001 και στο πρωτογενές δίκαιο (παράγραφοι 60 επ.), καθώς και την έλλειψη αναλογίας μεταξύ της εν λόγω έννοιας στον κανονισμό 44/2001 και στη νομοθεσία της Ενώσεως περί ΦΠΑ.

85 — Απόφαση της 27ης Νοεμβρίου 2007, C-435/06 (Συλλογή, σ. I-10141).

86 — Κανονισμός (ΕΚ) 2201/2003 του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2003, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας ο οποίος καταργεί τον κανονισμό (ΕΚ) 1347/2000 (ΕΕ L 338 της 23.12.2003, σ. 1).

87 — Βλ. Lüttringhaus, J., «Der Direktanspruch im vergemeinschafteten IZVR und IPR nach der Entscheidung EuGH VersR 2009, 1512 (Vorarlberger Gebietskrankenkasse)», στο: *Versicherungsrecht*, τεύχος 4/2010, σ. 189. Βλ. και Lein, όπ.π. (υποσημείωση 40), σ. 186 και 187, ο οποίος αναφέρεται στην προστασία του ασθενέστερου συμβαλλόμενου (συνεπώς και του εργαζομένου) στον κανονισμό Ρώμη I και στον κανονισμό 44/2001.

4. Κριτήρια που πρέπει να τηρεί το εθνικό δικαστήριο

84. Το κριτήριο της χώρας όπου ή απ' όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του εξαρτάται, συνεπώς, από τις περιστάσεις κάθε συγκεκριμένης περιπτώσεως.

85. Στην κρινόμενη υπόθεση, το εθνικό δικαστήριο θα πρέπει να προσδιορίσει σε ποιο ή από ποιο συμβαλλόμενο κράτος ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως συνεργασία του. Στο πλαίσιο της διαδικασίας για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, η οποία στηρίζεται στη σαφή κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, η εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως ανήκει πράγματι στο εθνικό δικαστήριο [88]. Με τη νομολογία σχετικά με το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών, το Δικαστήριο έχει επισημάνει, επίσης, ότι ο προσδιορισμός του τόπου ή της χώρας όπου ο εργαζόμενος εκτελεί την εργασία του εμπίπτει στην αρμοδιότητα του εθνικού δικαστηρίου [89]. Εντούτοις, το Δικαστήριο υποχρεούται να παράσχει στο εθνικό δικαστήριο τα συγκεκριμένα κριτήρια βάσει των οποίων θα μπορέσει να εκδώσει την απόφασή του.

86. Επισημαίνεται ότι, με τη νομολογία σχετικά με το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών, το Δικαστήριο εφάρμοσε διάφορα κριτήρια προκειμένου να διαπιστώσει αν ο εργαζόμενος εκτελεί συνήθως την εργασία του σε ένα συγκεκριμένο συμβαλλόμενο κράτος, ασφαλώς ανάλογα με τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς.

87. Στην υπόθεση Mulox, ο εργαζόμενος ασκούσε καθήκοντα προϊσταμένου της διευθύνσεως προωθήσεως προϊόντων στις αγορές εξωτερικού. Το γραφείο του βρισκόταν στη Γαλλία (Aix-les-Bains) και ασχολούνταν με την πώληση προϊόντων στη Γερμανία, στο Βέλγιο, στις Κάτω Χώρες και στις σκανδιναβικές χώρες· στη συνέχεια, εντούτοις, ασκούσε τη δραστηριότητά του μόνο στη Γαλλία [90]. Στην υπόθεση αυτή, το Δικαστήριο, προκειμένου να προσδιορίσει τον τόπο στον οποίο ο εργαζόμενος εκτελούσε συνήθως την εργασία του κατά την έννοια του άρθρου 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών, έλαβε υπόψη το γεγονός ότι ο εργαζόμενος διέθετε γραφείο κείμενο εντός συμβαλλομένου κράτους όπου είχε και την κατοικία του, από το οποίο ασκούσε τις δραστηριότητές του και στο οποίο επέστρεφε ύστερα από κάθε επαγγελματικό του ταξίδι, καθώς και ότι κατά τον χρόνο γενέσεως της διαφοράς, ο μισθωτός εκτελούσε την εργασία του αποκλειστικώς στο έδαφος αυτού του συμβαλλομένου κράτους [91].

88. Στην υπόθεση Rutten, ο εργαζόμενος κατοικούσε στις Κάτω Χώρες και είχε προσληφθεί από την ολλανδική θυγατρική αγγλικής

88 — Βλ., με ανάλογη επιχειρηματολογία, για παράδειγμα, αποφάσεις της 18ης Δεκεμβρίου 2007, C-341/05, Laval un Partneri (Συλλογή 2007, σ. I-11767, σκέψη 45)· της 22ας Οκτωβρίου 2009, C-261/08 και C-348/08, Zurita García κ.λπ. (Συλλογή 2009, σ. I-10143, σκέψη 34) και της 16ης Ιουλίου 2009, C-537/07, Gómez-Limón Sánchez-Camacho (Συλλογή 2009, σ. I-6525, σκέψη 24).

89 — Βλ. προαναφερθείσες στην υποσημείωση 8 αποφάσεις Mulox (σκέψη 25)· Rutten (σκέψη 25)· Weber (σκέψη 55) και Pugliese (σκέψη 25). Βλ. από τη θεωρία, όσον αφορά την εκτίμηση κάθε συγκεκριμένης περιπτώσεως βάσει του ανάλογου κριτηρίου του «τόπου όπου ο εργαζόμενος συνήθως εκτελεί την εργασία του» κατά την έννοια του κανονισμού 44/2001, Mankowski (2006), όπ.π. (υποσημείωση 80), σ. 320, σημείο 4.

90 — Βλ. απόφαση Mulox, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8 (σκέψη 3).

91 — Βλ. απόφαση Mulox, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8 (σκέψη 25).

εταιρείας [92]. Εκτελούσε την εργασία του για τα δύο τρίτα περίπου του χρόνου απασχολήσεώς του στις Κάτω Χώρες, όπου βρισκόταν και το γραφείο του, ενώ για το υπόλοιπο ένα τρίτο του χρόνου απασχολήσεώς του, εργαζόταν στο Ηνωμένο Βασίλειο, στο Βέλγιο, στη Γερμανία και στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής [93]. Στην υπόθεση αυτή το Δικαστήριο έλαβε υπόψη του γεγονός ότι το γεγονός ότι ο εργαζόμενος άσκησε σχεδόν τα δύο τρίτα των επαγγελματικών δραστηριοτήτων του εντός ενός συμβαλλομένου κράτους στο οποίο διέθετε γραφείο, με βάση το οποίο οργάνωνε την εργασία του για λογαριασμό του εργοδότη του και στο οποίο επανερχόταν μετά από κάθε επαγγελματικό ταξίδι του στο εξωτερικό [94].

89. Αντιθέτως, η υπόθεση Weber αφορούσε εργαζόμενο ο οποίος επί πολλά έτη απασχολήθηκε ως μάγειρας υπεράνω της ολλανδικής υφαλοκρηπίδας, εντός πλοίων ή επί εξορυκτικών εγκαταστάσεων, αλλά για μερικούς μήνες απασχολήθηκε επί πλωτού γερανού, χρήση του οποίου γινόταν εντός της δανικής αιγιαλίτιδας ζώνης [95]. Στην υπόθεση αυτή, το Δικαστήριο έκρινε ότι –αντιθέτως προς τις υποθέσεις Mulox και Weber– ο εργαζόμενος δεν διέθετε σε ένα από τα συμβαλλόμενα κράτη γραφείο το οποίο να είχε καταστήσει πραγματικό κέντρο των επαγγελματικών του δραστηριοτήτων και από το οποίο να εκπλήρωνε κατά τα ουσιώδη τις υποχρεώσεις του έναντι του εργοδότη του [96]. Συνεπώς, το Δικαστήριο έκρινε ότι αποφασιστική σημασία έχει το χρονικό κριτήριο: έλαβε υπόψη τη χώρα όπου ο εργαζόμενος διήνυσε το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου εργασίας του [97].

90. Η υπόθεση Pugliese αφορούσε ιταλίδα πολίτη εργαζόμενη σε ιταλική εταιρεία, η οποία της επέτρεψε να μετατεθεί σε άλλη θέση εργασίας σε εταιρεία εδρεύουσα στη Γερμανία, με την οποία η εργαζόμενη είχε επίσης συνάψει σύμβαση εργασίας [98]. Το Δικαστήριο χρειάστηκε δηλαδή να κρίνει την υπόθεση εργαζομένης που συνήψε, διαδοχικώς, δύο συμβάσεις εργασίας με δύο διαφορετικούς εργοδότες, από τους οποίους ο πρώτος ήταν πλήρως ενημερωμένος σχετικά με τη σύναψη της δεύτερης συμβάσεως και είχε συναινέσει στην αναστολή της πρώτης συμβάσεως [99]. Προκειμένου να προσδιοριστεί το αρμόδιο δικαστήριο για την εκδίκαση της διαφοράς μεταξύ του εργαζομένου και του πρώτου εργοδότη, τέθηκε το ερώτημα ποια ήταν η χώρα όπου ο εργαζόμενος εκτελούσε συνήθως την εργασία του. Το Δικαστήριο έκρινε ότι ο τόπος όπου ο εργαζόμενος εκπληρώνει τις παροχές έναντι του δεύτερου εργοδότη μπορεί να θεωρηθεί ως ο τόπος όπου εκτελεί συνήθως την εργασία του, εφόσον ο πρώτος εργοδότης, έναντι του οποίου οι υποχρεώσεις του εργαζομένου έχουν ανασταλεί, έχει ο ίδιος, κατά το χρονικό σημείο της συνάψεως της δεύτερης συμβάσεως, συμφέρον για την εκτέλεση της υπηρεσίας την οποία ο εργαζόμενος πρόκειται να παράσχει στον δεύτερο εργοδότη σε τόπο που έχει αποφασισθεί από τον τελευταίο [100].

92 — Βλ. απόφαση Rutten, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8 (σκέψη 2).

93 — Βλ. απόφαση Rutten, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8 (σκέψη 5).

94 — Βλ. απόφαση Rutten, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8 (σκέψη 25).

95 — Βλ. απόφαση Weber, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8 (σκέψεις 17 έως 21).

96 — Βλ. απόφαση Weber, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8 (σκέψη 48).

97 — Βλ. απόφαση Weber, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8 (σκέψη 58).

98 — Βλ. απόφαση Pugliese, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8 (σκέψεις 4, 5 και 7).

99 — Βλ. απόφαση Pugliese, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8 (σκέψη 13).

100 — Βλ. απόφαση Pugliese, προαναφερθείσα στην υποσημείωση 8 (σκέψη 26).

91. Στη θεωρία αναφέρονται επίσης διάφορα κριτήρια για τον προσδιορισμό της χώρας ή του τόπου όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του. Πράγματι, ως κριτήριο για τη διαφοροποίηση μεταξύ της συνήθους ή της προσωρινής παροχής της εργασίας αναφέρεται, για παράδειγμα, ο χρόνος τον οποίο αφιερώνει ο εργαζόμενος για την παροχή της εργασίας σε ένα συγκεκριμένο τόπο και η σπουδαιότητα της δραστηριότητας [101]. Το χρονικό κριτήριο, μολονότι είναι δυνατόν να ασκεί επιρροή, δεν μπορεί να είναι αποφασιστικής σημασίας: το ουσιώδες είναι να έχει εγκαταστήσει ο εργαζόμενος σε μια συγκεκριμένη χώρα το πραγματικό κέντρο της επαγγελματικής δραστηριότητάς του [102]. Στη θεωρία αναφέρεται ως κρίσιμο κριτήριο και ο σκοπός που επεδίωκαν τα συμβαλλόμενα μέρη [103], ενώ υπογραμμίζεται και η ανάγκη να διαπιστωθεί αν ο ουσιώδης πυρήνας της διεξαγωγής της δραστηριότητας μπορεί να ανιχνευθεί σε συμβαλλόμενο κράτος [104].

92. Στην κρινόμενη υπόθεση, επίσης, το Δικαστήριο πρέπει να προσδιορίσει στο αιτούν δικαστήριο τα κριτήρια που πρέπει να ληφθούν υπόψη προκειμένου να εκτιμηθεί σε ποια χώρα ο εργαζόμενος εκτελεί συνήθως την εργασία του.

93. Σε σχέση με τα πιθανά κρίσιμα κριτήρια πρέπει να επισημανθεί, κυρίως, ότι η φύση της δραστηριότητας την οποία ασκούσε ο H. Koelzsch είναι διαφορετική από τη φύση της δραστηριότητας σε όλες τις υποθέσεις που έχουν κριθεί μέχρι σήμερα σε σχέση με το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών, ειδικότερα δε είναι διαφορετική από τη φύση της δραστηριότητας την οποία αφορούσαν οι αποφάσεις Mulox και Rutten. Πρώτον, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι η εν λόγω δραστηριότητα δεν απαιτούσε να διαθέτει ο H. Koelzsch γραφείο και, από αυτή την άποψη, η υπόθεση μπορεί να συγκριθεί με την υπόθεση Weber. Πράγματι, η κρινόμενη υπόθεση αφορά μεταφορική δραστηριότητα: ο H. Koelzsch μετάφερε άνθη και φυτά από το Odense, στη Δανία, σε διάφορους προορισμούς στη Γερμανία και σε άλλες χώρες. Το εθνικό δικαστήριο θα πρέπει, συνεπώς, να λάβει υπόψη, στην κρινόμενη υπόθεση την ιδιομορφία της δραστηριότητας των μεταφορών, τόσο σε σχέση με τον τρόπο εκτελέσεως της δραστηριότητας, όσο και σε σχέση με τον τύπο των μέσων με τα οποία παρεχόταν η εργασία.

94. Όπως προαναφέρθηκε [105], για την εφαρμογή του δικαίου ενός συγκεκριμένου κράτους μέλους, δεν αρκεί ο εργαζόμενος να επιστρέφει συστηματικά στο συγκεκριμένο αυτό κράτος, αλλά είναι απαραίτητο να έχει εγκαταστήσει στο εν λόγω συμβαλλόμενο κράτος και το πραγματικό κέντρο των επαγγελματικών του δραστηριοτήτων. Το απλό γεγονός ότι ο εργαζόμενος επιστρέφει συστηματικά σε ένα συγκεκριμένο συμβαλλόμενο κράτος δεν αρκεί, συνεπώς, προκειμένου να πληρούνται τα κριτήρια σχετικά με τη συνήθη παροχή της εργασίας στο εν λόγω κράτος, με άλλα λόγια για τον προσδιορισμό, στο κράτος αυτό, του πραγματικού κέντρου των επαγγελματικών δραστηριοτήτων.

101 — Βλ. για παράδειγμα, Van Eeckhoutte, όπ.π. (υποσημείωση 82), σ. 169 και 170.

102 — Βλ. Plender και Wilderspin, όπ.π. (υποσημείωση 41), σ. 315, σημείο 11-039.

103 — Βλ. για παράδειγμα, Van Eeckhoutte, όπ.π. (υποσημείωση 82), σ. 170· για το άρθρο 8, παράγραφος 2, του κανονισμού Ρώμη I, βλ. Mankowski (2009), όπ.π. (υποσημείωση 72), σ. 178.

104 — Βλ. Wurmnest, όπ.π. (υποσημείωση 53), σ. 93.

105 — Βλ. παράγραφο 63 των παρουσών προτάσεων.

95. Εν πάση περιπτώσει, η συστηματική επιστροφή σε μια χώρα δεν είναι το μοναδικό στοιχείο που μπορεί δυνητικά να είναι κρίσιμο. Το εθνικό δικαστήριο, προκειμένου να προσδιορίσει ποια είναι η χώρα όπου ή απ' όπου ο H. Koelzsch παρείχε συνήθως την εργασία του, θα πρέπει να εξετάσει όλα τα στοιχεία και όλες τις περιστάσεις που χαρακτηρίζουν την κρινόμενη υπόθεση.

96. Για το λόγο αυτό, κατά τη γνώμη μου, το εθνικό δικαστήριο πρέπει να λάβει υπόψη, στην κρινόμενη υπόθεση, ιδίως, τα στοιχεία που απαριθμούνται στη συνέχεια:

— θα πρέπει να εξακριβωθεί σε ποια χώρα ασκούσε ο H. Koelzsch μεταφορική δραστηριότητα και, προς το σκοπό αυτό, θα πρέπει να εξεταστούν λεπτομερώς τα έγγραφα στα οποία καταγράφονταν οι διαδρομές του (*Kørselsrapport*)·

— προκειμένου να προσδιοριστεί σε ποια χώρα ασκούσε ο H. Koelzsch μεταφορική δραστηριότητα, θα πρέπει να διαπιστωθεί, αφενός, σε ποιες χώρες πραγματοποιούσε μεταφορές χωρίς τελικό προορισμό (δηλαδή απλώς διέσχιζε τη χώρα) και, αφετέρου, ποιες χώρες ήταν ο τελικός προορισμός των ταξιδιών του. Σε σχέση με τις τελευταίες αυτές χώρες, θα πρέπει να εξακριβωθεί αν οι τελικοί προορισμοί εντοπίζονται κυρίως σε μια χώρα ή αν, αντιθέτως, κατανέμονται εξίσου σε διάφορες χώρες·

— θα πρέπει να προσδιοριστεί ο τόπος από τον οποίο ο H. Koelzsch είχε οργανώσει τη δραστηριότητά του και ο τρόπος οργανώσεως της δραστηριότητας·

— στο πλαίσιο της οργανώσεως της δραστηριότητας, θα πρέπει να διαπιστωθεί πού βρίσκονταν τα μέσα παροχής της εργασίας. Στην κρινόμενο υπόθεση ασκεί επιρροή το γεγονός ότι τα φορτηγά στάθμευαν στη Γερμανία, στα τρία λεγόμενα «σημεία αλλαγής» (*Wechselstandorte*) [106] –Kassel, Neukirchen/Vluyn, Osnabrück– και ότι το φορτηγό του H. Koelzsch στάθμευε στο Osnabrück·

— από την άποψη της οργανώσεως της δραστηριότητας, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη, μεταξύ άλλων, ότι οι εργαζόμενοι που κατοικούσαν στο Osnabrück πραγματοποιούσαν εκεί αλλαγές για τους σκοπούς της μεταφοράς·

— από την άποψη της οργανώσεως της δραστηριότητας, είναι σημαντικό να εξακριβωθεί σε ποιο τόπο ελάμβανε ο H. Koelzsch οδηγίες σχετικά με τις διαδρομές των ταξιδιών·

— από την άποψη της οργανώσεως της δραστηριότητας, θα πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι ο H. Koelzsch άρχιζε το ταξίδι του στο Osnabrück, όπου και επέστρεφε μετά τη διενέργεια της μεταφοράς.

106 — Όπως προκύπτει σαφώς από τη διάταξη περί παραπομπής, σε κάθε ένα από αυτά τα σημεία στάθμευαν τρία φορτηγά. Το φορτηγό του H. Koelzsch στάθμευε στο Osnabrück.

97. Προκειμένου να κριθεί ποια είναι η χώρα όπου ή απ' όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του, το εθνικό δικαστήριο πρέπει να λάβει υπόψη τόσο ουσιαστικά όσο και χρονικά κριτήρια [107].

98. Υπό την έννοια αυτή, θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι, προκειμένου να εξευρεθεί η χώρα όπου ή απ' όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του, δεν ασκεί επιρροή το γεγονός ότι η Gasa Spedition διέθετε ή όχι υποδομή ή ακόμα και ταχυδρομική διεύθυνση στο Λουξεμβούργο. Κατά την άποψη μου, επιρροή δεν ασκεί ούτε το γεγονός ότι ο H. Koelzsch ελάμβανε οδηγίες από την εταιρεία Gasa Spedition με έδρα το Λουξεμβούργο ή απευθείας από την εταιρεία Gasa Odense Blomster με έδρα τη Δανία. Πράγματι, αυτό δεν βοηθά να διαπιστωθεί, στην κρινόμενη υπόθεση, πού εκπλήρωνε ο εργαζόμενος τις υποχρεώσεις του έναντι του εργοδότη του.

Ε — *Συμπέρασμα*

99. Η κρινόμενη υπόθεση έχει τεράστια σημασία για την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης, δεδομένου ότι, λόγω της απαιτήσεως υψηλού επιπέδου προστασίας των εργαζομένων, το πεδίο εφαρμογής του εν λόγω άρθρου διευρύνεται κατά τρόπον ώστε, για τον προσδιορισμό της χώρας όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του κατά την έννοια του εν λόγω άρθρου, να μην είναι κρίσιμη μόνο η χώρα *όπου* ο εργαζόμενος ασκεί εν τοις πράγμασι τη δραστηριότητα αυτή, αλλά και η χώρα *απ' όπου* ασκείται η δραστηριότητα. Συνεπώς, για την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης χρησιμοποιείται κατ' αναλογία η ερμηνεία που έχει ακολουθήσει το Δικαστήριο με τη νομολογία του σχετικά με το άρθρο 5, περίπτωση 1, της συμβάσεως των Βρυξελλών.

100. Κατόπιν των προεκτεθέντων, φρονώ ότι στο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως της Ρώμης πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, αν ο εργαζόμενος παρέχει την εργασία του σε περισσότερα από ένα συμβαλλόμενα κράτη, η χώρα όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του σε εκτέλεση της συμβάσεως, κατά την έννοια του εν λόγω άρθρου, είναι η χώρα όπου ή απ' όπου, λαμβανομένων υπόψη όλων των περιστάσεων της συγκεκριμένης υποθέσεως, ο εργαζόμενος εκπληρώνει εν τοις πράγμασι το ουσιώδες μέρος των υποχρεώσεών του έναντι του εργοδότη του. Η εκτίμηση αυτή πρέπει να πραγματοποιείται από το εθνικό δικαστήριο, λαμβανομένων υπόψη όλων των πραγματικών περιστατικών.

107 — Έτσι και Junker, όπ.π. (υποσημείωση 53), σ. 733.

VII — Πρόταση

101. Βάσει των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί ως εξής στο ερώτημα που υπέβαλε το Cour d'appel:

«Το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της συμβάσεως για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές η οποία άνοιξε προς υπογραφή στη Ρώμη στις 19 Ιουνίου 1980 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, αν ο εργαζόμενος παρέχει την εργασία του σε περισσότερα από ένα συμβαλλόμενα κράτη, η χώρα όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του σε εκτέλεση της συμβάσεως, κατά την έννοια του εν λόγω άρθρου, είναι η χώρα όπου ή απ' όπου, λαμβανομένων υπόψη όλων των περιστάσεων της συγκεκριμένης υποθέσεως, ο εργαζόμενος εκπληρώνει εν τοις πράγμασι το ουσιώδες μέρος των υποχρεώσεών του έναντι του εργοδότη του. Η εκτίμηση αυτή πρέπει να πραγματοποιείται από το εθνικό δικαστήριο, λαμβανομένων υπόψη όλων των πραγματικών περιστατικών.»